

3-4 / 1990

EESTIROOTSLASTE
KULTUURI
SELTS

SAMFUNDET FÖR
ESTLANDSSVENS
KULTUR

Foto: Hjalmar Märskä

Rooslepa kalmistu uus väike kabel

Den nya lilla kapellet i Rosleps kyrkogård

Kingitused Vormsi Püha Olavi kirikule

Vormsi kiriku fond on senini üle andnud järgmised kingitused:

Kirikukell, pealdisega
FÄDERNA TILL ÅMINNELSE - HOPP FÖR DE LEVANDE
ORMSÖBOR I SVERIGE SKÄNKTE KLOCKAN 29 JULI 1990
(Esiisade mälestuseks - elavate lootuseks
Vormsi elanikud annetasiid kella 29. juulil 1990)
Kantsel, valmistaja Johan Hammerman, pärit Kersletist Vormsilt
Kantslikate, valmistaja Ingeborg Andersen sünd. Pöhl, Pakrilt
Vormsi purjeka mudel, valmistaja Anders Westerberg
Kersletist Vormsilt
Altarikate, valmistaja Katarina Landman Fellarnast Vormsilt
Kuivatusrätid ja korporal, valmistaja Aline Storholm Borrbist
Vormsilt
Ristimisvaagen ja kann tinast, pealdisega
LÅTEN BARNEN KOMMA TILL MIG
(Laske lapsukesed minu juurde tulla)
Altarirätikud
Korjanduskott
Puuskulptuur "Madonna lapsevoodis"
4 messingist-põrandalühtrit
2 tinavaasi
Põrandavaip
Tolmuimeja
5 kaloriiferit
Katusevärv ja sisevärv
Vormsi kiriku pitsat
Käsitöblatud pits Pakrilt, Margareta Poelli (Pöhli) kaudu

Ühingult "Estlandsvännerna r.f." Soomes

Kirikuorel (manuaal ja pedaal, kuus registrit), ehitatud Kangasala
Orelitehas 1962 ja renoveeritud Hans Heinrichi töökojas 1990.

Djurö koguduselt Värmdös

Paljundusaparaat "Canon" koos paberi ja kontoritarvetega
Altarikruusifix
Rootsikeelsed lauluraamatud

Laevaseltsilt "Ånedin Line" ja reisilaevalt "Baltic Star"

Raha kirikuhõbeda ostmiseks: karikas, oblaaditaldrik,
veinikann, kandelaabrid

Diby ja Rälby külade rahvalt:

2 hõbekandelaabrit

Üksikannetajatelt:

Jalamatt, küünlajalg, tekstiile, midmesugust inventari

Kiriku taaspühitsemisel

annavad peale selle kingitusi üle SOV, SONG, Djurö
kogudus, Tyresö kogudus, Stockholmi piiskopkond jpt.

Gåvor till Ormsö S:t Olai kyrka

Från Ormsö kyrkofond har fram till denna tidskrifts
utgivande följande gåvor överlämnats:

Kyrkklocka, med inskription
FÄDERNA TILL ÅMINNELSE - HOPP FÖR DE LEVANDE
ORMSÖBOR I SVERIGE SKÄNKTE KLOCKAN 29 JULI 1990
Predikstol, tillverkare Johan Hammerman, härstammande från
Kärslätt, Ormsö
Predikstolsbeklädnad, tillverkad av Ingeborg Andersen f. Pöhl,
från Rågåarna
Ormsöskuta, tillverkad av Anders Westerberg från Kärslätt,
Ormsö
Altarbrun, tillverkad av Katarina Landman från Fällarna,
Ormsö
Torkdukar och korporal, tillverkad av Aline Storholm från
Borrbys, Ormsö
Dopskål och kanna i tenn, med inskription
LÅTEN BARNEN KOMMA TILL MIG
Altardukar
Kollekthåv
Träskulptur MADONNA I BARNSÄNG
4 st golv-ljusstakar i mässing
2 st vaser i tenn
Gångmatta
Dammsugare
5 st värmereflektorer
Takfärg och färg för invändigt bruk
Ormsö kyrkostämpel
Handknypplad spets från Rågå, genom Margareta Poell (Pöhl)

Från "Estlandsvännerna r.f.", Finland

Kyrkoorgel (manual och pedal, sex register), byggd hos Kangasalan
Urktehdas 1962, renoverad hos Orgelbyggeri Hans Heinrich 1990.

Från Djurö församling, Värmdö:

Kopieringsapparat CANON med tillhörande papper och
övrigt dokumentationsmtr.
Altarkruusifix
Psalmböcker på svenska

Från Ånedinlinjen och m/s Baltic Star:

Medel för inköp av kyrksilver: kalk, paten, vinkanna,
kandelabrar

Från Diby och Rälby byalag:

2 st silverkandelabrar

Dessutom från privata gåvogivare:

Dörrmatta, ljusstake, textilier, diverse redskap

Vid kyrkans återinvigning

kommer dessutom gåvor att överlämnas från bl.a. SONG,
SOV, Djurö församling, Tyresö församling, Stockholms
stift m.fl.

VORMSI KIRIKU TAASPÜHITSE- MISELE MÕELDES

Ants Varblane

Täna on päev, mil tahes-tahtmata rändavad mõtted minevikku. Nagu aja märk on seisnud Vormsi kirik kõrgel Håkabackani künkal. Kord on võtnud teida tuli, siis purustanud vaenuväed, -või on ta jäänud unustuse hõlmas ajahamba närvida. Kuid ikka ja jälle on inimesed leidnud jõudu kinnitamaks endale ja teistele, et oleme teel ning et sellel teel on märgid, mis annavad tunnistust igavikust.

Ei ole täna teada, mitu korda on tulnud kirikut taastada, kuid hävingu osaliseks on ta saanud sõdade läbi. Viimane sõda jättis aga hoone puutumata, kui mitte arvestada kirikuvarasid, mille Rootsi põgenevad põliselanikud kaasa võtsid. Laastamine toimus rahuajal, mil võitluses "parema tuleviku" eest tuli minevikust pärinev hävitada või ümber teha. Sama saatus tabas Vormsi külasid, mis sõjatules terveks jäid, aga nüüd rahuajal enamasti varemetes on.

Võib järeldada, et viimane sõda pole veel lõppenud. Tegelik võitja alles selgub. On tunne, et sellest kuulutamata sõjast tuleb Vormsi nüüd välja võitjana, kuigi kannab parandamatuid haavu, mis tingitud mineviku sidemete läbilõikamisest. Iga päev toob endaga kaasa mingi muutuse. Harjumuspärane lagunemine asendub visa ja järjekindla uuenemise ja taastamisega.

Päev-päevalt saab üha selgemaks, et oleme väike rahvas ja meie rikkuseks on, kui oskame teiste rahvaste keeli. Alles paar aastat tagasi Rälby palvelas mõneteistkümnepäevase jõululaule lauldes kuulsin Maria-Murmani sama laulu laulvat rootsi keeles. Täna laulab terve kirikutäis rahvast kahes keeles korraga. Ja see kõlab imeliselt. Lagunenud ja rüüstatud kiriku varemetes kaheksa aastat tagasi alguse saanud vanamuusika kontsertide traditsioonist on täna saanud terve kontsertide päev. Väga tahaks loota, et varsti võime rääkida vanamuusikapäevadest Vormsil.

Viimased aastad on meri kui surmuna seisnud. Ei ühtegi laeva, mille sadamaks Vormsi. Kaluripaadid on lõhki kuivanud, meretraditsioonid unustuse hõlma vajunud. Tormiga viskab vihane meri ilusa adru asemel kaldale ebameeldivalt haisvate vetikate lima koos kõikvõimaliku tehismaterjaliga. Reisilaeva "Baltic Star" jõudmisega Vormsi reidile algab kaotatud mere uuestistünd. Vesi, mis aastaid inimesi lahutas, on jälle saamas sidujaks.

Templi taastamisest kirjutatakse Pühakirjas nõnda:

Te loodate palju, aga vaata, kõik väheneb; te toote koju, aga mina puhun selle ära. Mispärast? ütleb väggede Jehoova. Minu koja pärast, sest see on varemeis, teie aga jooksete igati oma koja pärast! Seepärast keelab taevast teile kastet ja maa oma vilja! (Hg 1; 9,10).

Need sõnad peaksid kutsuma mõtlema sellest, mida kujutab endast see, keda unustades kaotame palju rohkemat, kui kõik see, mis käega katsutav ja silmaga nähtav on.

TANKAR KRING ORMSÖ KYRKANS ÅTERINVIGNING

av Ants Varblane

Vare sig man vill eller inte, går idag tankarna tillbaka i tiden. Som ett märke över tider som flytt står Ormsö kyrka högt på Håkabackens kulle. En gång förstörd av eld, senare sönderslagen av fiendens här - eller fallen i glömska och gnagd av tidens tand. Ändock har människorna återigen funnit styrka att bekräfta för sig själva och för andra, att vi är på väg och att denna väg bär tecken som vittnar om evigheten.

Vi vet inte idag hur många gånger kyrkan renoverats, men den har förstörts flera gånger, i de återkommande krigen. Det senaste kriget lämnade kyrkobyggnaden orörd, om man utesluter kyrkoegendomen som den till Sverige flyende ursprungbefolkningen tog med sig. Ödeläggelsen har däremot skett i fredstid. I kampen för en "bättre framtid" förstördes och formades det historiska arvet. Samma öde drabbade byarna på Ormsö, de klarade sig undan krigets eld men har i fredstid lämnats att falla i ruiner.

Man skulle kunna sluta sig till att det senaste kriget ännu inte har slutat. Vem den verkliga vinnaren är, håller först nu på att klaras ut. Fastän vi fått obotliga sår av att historiens länkar klippts av, får man en känsla av att Ormsö kommer att framstå som segrare i detta, icke förklarade krig. Varje ny dag har med sig någon förändring. Det redan invanda förfallet ersätts av en ihärdig förnyelse och återuppbyggnad.

För varje dag blir det allt tydligare att vi är ett litet folk och vår rikedom ligger i att kunna tala och förstå andra språk. För bara några år sedan, då ett tjugotal av oss sjöng julsånger i Rälby bönhus, hörde jag hur Maria Murman sjöng med oss fast på svenska. Idag sjunger den fullsatta kyrkan samtidigt på två språk. Och det ljuder underbart. I den förfallna och plundrade kyrkans ruiner, började för åtta år sedan vår numera traditionella gammalmusikdag med en enkel konsert. Vi får hoppas vi snart kan presentera gammalmusikdagarna på Ormsö.

De senaste åren har havet varit tyst och dött. Inte en enda båt har haft Ormsö som hemmahamn. Fiskebåtarna har torkat sönder, traditionerna fallit i glömska. Stormen för inte längre med sig ång, utan det vredgade havet kastar upp slem från stinkande alger tillsammans med allsköns avfall. Det förlorade havets pånyttfödelse börjar med att passagerarfartyget "Baltic Star" lägger till vid Ormsö redd. Vattnet som i många år skilde människor åt, blir åter vår förbindelselänk.

Följande står att läsa i den Heliga Skrift om templets återuppbyggnad:

"I väntanden på mycket, men se, det blev litet; och när I förden det hem, då blåste jag på det. Varför gick det så? säger Herren Sebaot. Jo, därför att mitt hus får ligga öde, under det att en var av eder hastar med sitt eget hus. För den skull har himmelen ovan eder förhållit eder sin dagg och jorden förhållit sin gröda" (Hg. 1;9-10).

Dessa ord bör mana oss till eftertanke om den värld, utan vilken vi mister något mer, än allt det vi kan ta på eller se med våra ögon.

ARHIIVDOKUMENTE NOARROOTSI KOOLIDE AJALOO KOHTA

Ervin-Johan Sedman

Saateks

Originaaltekstis avaldatavad arhiivdokumendid (rootsi keeles vabavormiline tõlge) asuvad Tallinna Keskarhiivi Lääne Maakonnavalitsuse fondis ning need käsitlevad 1920-ndatel aastatel eksisteerinud Noarrootsi koolide ajalugu. Arhiivdokumentide kommenteerimisel, hilisema perioodi käsitlemisel, aga ka foto-illustratsioonide valikul on autorit abistanud rida üksikisikuid ja ametiasutusi, kellele siinjuures tänu avaldan!

Passlepa algkooli ajalugu

(Ärakiri f.1098, n.1, s.109, lk.138-139)

Et Passlepa kool sagedasti ühest kohast teise on kolunud on kooli endised kirjad nähtavasti kõik kaduma läinud (Kui neid üldse on olnud.) sest et neid praeguses koolimajas ühtegi leida ei ole. Seepärast on võimatu kindlaks määrata mill aastal just kool asutatud on.

Ümbruskonna elanikudelt kogutud andmete järel võis see olla umbes aastal 1865-1866 kui esimene kool asutati Passlepa kõrtsi. Mis asus sama nimelise külla põhja serval (N) ja kuni 1921 aasta kevadeni alles oli kus ta lähendatud aastal tule roaks langes. Kooli sissestade kõrtsis oli päris lihtne. Suur kõrtsi laud pandi kesk pörandale ja lapsed istusid sääl ümber. Et aga lapsi palju oli kes tahtsid koolis käia. Ei saanud kõiki korraga ära mahutada seepärast käisid poeglapsed kolm ja tütarlapsed kolm päeva nädalas koolis. Õpetus algas oktoobri kuu lõpul ja kestis seni kui algasid paastu näd. Siis oli harilikult kooliaasta möödas. Õpilasi võeti vastu kes 12 a.vanad.

Esimeseks õpetajaks esimesel koolil oli Hans Kibus kes Kuuda õpetajate seminari (Hageri kihelk.) oli lõpetanud. Õpetajaks olles täitis Kibus ka Passlepa valla sekretäri kohuseid. Mõne aasta tegevuse järel läks õpet. H.Kibus Österby-sse kooliõpetajaks ja Passlepa nimeline külakool viidi üle Noarrootsi kiriku mõisa (leeri tuppa) kuhu esialgseks õpetajaks hakkas Anders Bruus. A.Bruus'il ei olnud aga kooliõpetaja kutset ega suuremat eelharidust mispärast ta esialgset juhatust selleaegse pastori Gürgenssonilt sai. Vahepeal oli vald Passlepa külasse uue koolimaja ehitanud, nii et kool ühe aasta pärast võis oma majasse kolida. (See võis olla umbes aastal 1869) kuhu õpetajaks jähi A.Bruus. Kui palju õpetajad palka said on teadmata. Kuid arvatavasti oli palk kaunis väikene.

Kuidas saadi kutsetüsi õpetajaid? Aastal 1873 saadeti Rootsi-maalt kaks misionäri Österblad ja Thoren Eestimaa kelledest Österblad Vormsi ja Thoren Noarrootsi asus elama. Juba järgmisel aastal asutas Thoren Passlepa mõisa õpetajate seminari ja

NÅGRA ARKIVDOKUMENT OM NUCKÖ SKOLORNA

av Ervin-Johan Sedman

Inledning

De estniska originaldokumenten finns i Tallinns centralarkiv, i Viks landskaps förvaltnings fonder och behandlar Nuckö skolors historia på 1920-talet. Författaren vill framföra ett stort tack till en rad privatpersoner och myndigheter, för deras hjälp med kommentarerna till arkivdokumenten och behandlingen av den senare periodens historia, samt urvalet av fotografierna. Den svenskspråkiga versionen är en fri översättning.

Pasleps folkskolas historik

(Avskrift f.1098 m.1 s.109 sid 138-139)

Det har inte med exakthet gått att fastställa vilket år skolan grundlades. Som en följd av att skolan ett flertal gånger bytt lokaler, har t.ex. inte dess eventuella tidigare korrespondens kunnat spåras. Enligt uppgifter från lokalbefolkningen kan det varit kring 1865-66 som den första skolan påbörjade sin arbete i Pasleps krogs lokaler. Skolan låg i Paslep bys norra utkanter och byggnaderna stod kvar där ända till våren 1921 då de förstördes i en eldsvåda.

Inredningen i den första skolan var ganska enkel, krogsens stora bord placerades mitt på golvet och eleverna satt runt det. Eftersom många barn ville gå i skolan och då alla inte samtidigt fick plats, delade man upp skolgången. Flickorna och pojkarna gick omväxlande tre av veckans dagar i skolan. Läsåret började i slutet av oktober och sträckte sig till fastveckornas början. Skolan tog emot elever som fyllt tolv år.

Den första läraren var Hans Kibus, han hade examen från lärarseminariet i Kuuda (Hageri socken). Vid sidan av sin lärartjänst innehade Kibus uppdrag som sekreterare i Paslep kommun. Efter ett par års tjänstgöring i Paslep blev Kibus lärare i Österby. Hjärtmed förflyttades också Pasleps byskola men till Nuckö kyrkogods konfirmationsrum och Anders Bruus blev skolans nya lärare. Bruus saknade emellertid lärarutbildning och hans allmänna bildningsbakgrund var relativt svag, varför pastor Girgenson tog på sig uppgiften att i början handleda honom. Vid den här tiden hade man påbörjat byggandet av en ny skola och efter ett år i kyrkans lokaler fick skolan ett eget hus. Året kan ha varit 1869. Det är okänt hur mycket lärarna fick i lön, troligtvis var ersättningen låg.

Lärarutbildningen kunde förbättras när missionärerna Österblom och Thoren kom från Sverige. Österblom slog sig ned på Ormsö och Thoren i Nuckö. De anlände 1873 och redan på följande år grundade Thoren i Passlepa gods ett lärarseminarium. Han blev själv lärare i seminariet. Eftersom ryska på den tiden

hakkas ise sem. õpetajaks. Et sel ajal õpetajailt venekeele oskamist nõuti, määrati venekeele õpetajaks Johan Kuuskman Suttlepa vallast. Kes Kuuda seminari lõpetanud oli Õpilaste arv seminaris määrati kindlaks 12 peal, kuid neid oli ikka vähem olnud (umbes 10). Seminari kursus kestis 4 aastat ja uusi õpilasi ei võetud ennem vastu kui olid ühe lõpetanud.

Et õpetaja Bruus mõne aasta tegevuse järel Passlepa koolist ära kutsuti Piibliüaks. Hakkas tema järel Passlepa seminari lõpetaja Johan Nyman õpetajaks keda aga varsti Thoreni haiguse puhul seminari õpetajaks kutsuti. Selle järel hakkas samas seminari kasvandik Gustav Dreiman õpetajaks Passlepa koolis kes hea eduga kauemat aega tegutses. Kuni tema tervisline seisukord teda enam ei lubanud kooli pidada. Tema järel valiti õpetajaks Johan Tomty, kellel küll vastavat eelharidust ei olnud kuid hästi venekeelt mõistis. Et pika aja peal koolimaja vanaks oli läinud ja tarvitamiseks kõlbmatuks läks. Seepärast hakkati uut koolimaja ehitama Passlepa ja Enby külade vahel (Endine maja oli Passlepa külas). Kui õpet. Tomty 2 aastat oli õpetajaks olnud sai uus maja valmis. Nii et aastal 1901 juba kool uue majasse võis üle minna. Kuhu õpetajaks Joel Nyman valiti kuna õpet. Tomty Rooslepa õpetajaks läks. Aasta palka sai Nyman 125 rbl. 1903 aastal kutsuti endine õpetaja Tomty tagasi arvatavasti sama palgaga kui Nyman. 1920 aastal muudeti kool 4 kl. algkooliks ja valiti IV kl. õpetajaks prl. Martha Blees kuna koolijuhatajaks õpet. Tomty jähi. Ilma vahet pidamata töötas Tomty kuni ta 1921.a. kevadel haigeks jähi ja suri.

Kui õpet. Tomty haigeks võitis ta omale asetäitjaks Eduard Tui kes peale Tomty surma õpetajaks jähi kuni prl. Blees koolijuhatajaks määrati. Ühe aasta juhataja olles lahkus prl. Blees ametist ja juhatajaks jäi end. õpet. E.Tui kuna teiseks õpetajaks Voldemar Sedman valiti. Nii on siis õpetajateks olnud

1. Hans Kibus
2. Anders Bruus
3. Gustav Dreiman
4. Johan Nyman
5. Joel Nyman
6. Johan Tomty
7. Martha Blees
8. Eduard Tui
9. Voldemar Sedman

Märkus. 1918 aastal oli lühemat aega (umb. 2 k) õpet. H.Vesterblom. Et kooli asutamise kuupäevaks määrata ei saa Seepärast soovitaksin aastapäevaks määrata -20 oktoober-

Passlepas 10 märtsil 1925 a.
Koolijuhataja: E.Tui. /allkiri/

var ett för lärarna obligatoriskt ämne, utnämndes Johan Kuuskman från Suttlep till lärare i ryska. Kuuskman var utexaminerad från Kuudas seminarium. Lärarutbildningen i det nya seminariet var fyraårig och man tog emot tolv studenter åt gången. Antalet studenter i den första kullen var dock mindre, cirka tio. Nya studenter togs bara emot när föregående kull avslutat sina studier.

Eftersom Bruus efter några års lärararbete i Pasleps skola kallades att bli bibelföreläsare, blev Johan Nyman utexaminerad från Pasleps seminarium skoans nye lärare. Men efter en kort tid kallades han till seminariet för att ersätta Thorén vars hälsa hade försämrats så att han inte längre kunde undervisa. Därefter kom Gustav Dreiman till Pasleps skola, också han var en av Thoréns studenter. Han tjänstgjorde förtjänstfullt i många år, ända tills hans hälsa inte längre stod emot. Johan Tomty valdes till hans efterträdare, han saknade dock lärarutbildning men hans ryska var bra. Ett nytt skolhus började byggas eftersom det gamla började bli utjämt. Den nya skolan byggdes mellan Paslep och Enby, den gamla skolan hade dock legat i Paslep. När Tomty varit lärare i två år blev den nya byggnaden klar. År 1901 flyttade skolan till det nya huset. Samma år valdes Joel Nyman till lärare i samband med att Tomty började tjänstgöra som lärare i Roslep. Det är känt att Nymans årslön var 125 rubel. 1903 återkallades Tomty, troligtvis var hans lön lika stor som Nymans. 1920 blev skolan fyra-årig och som fjärde klassens lärare valdes frk. Martha Blees. Tomty blev skolans föreståndare och han arbetade utan avbrott till våren 1921 då han insjuknade och dog.

När Tomty blev sjuk bad han Eduard Tui vikariera för honom. Efter Tomtys bortgång valdes frk. Blees till föreståndare och Tui blev kvar som lärare i skolan. När Blees varit föreståndare i ett år avgick hon och efterträddes av Tui och som andra lärare valdes Voldemar Sedman. Nedan presenteras en lista över lärarna:

1. Hans Kibus
2. Anders Bruus
3. Gustav Dreiman
4. Johan Nyman
5. Joel Nyman
6. Johan Tomty
7. Martha Blees
8. Eduard Tui
9. Voldemar Sedman

Tilläggs bör dock att H.Vesterblom 1918 under en kortare period (cirka 2 månader) vikarierade i skolan. Eftersom inte datumet för skolans grundläggande kunnat bestämmas, föreslår jag att den 20 oktober väljs som årsdag.

I Paslepa den 10 mars 1925.
Skolans föreståndare E.Tui. /namnteckning/

Passlepa algkool 1922. a.
Õpetajad Martha Blees, Eduard Tui ja Voldemar Sedman

Pasleps Folkskola 1922.
Lärarna Martha Blees, Eduard Tui och Voldemar Sedman

Österby algkooli ajalugu

(Ärakiri f.1098, n.1, s.109, lk.140-141).

Österby algkool
13. märtsil 1925 a.
Nr 9
Österby

Lääne Maakonnaavalitsus
Haridusosakond

Vastuseks te kirjale Nr. 97, saadetud 3 veebruaril s.a saadan seega, nii palju kui võimalik koguda oli puudulikudest andmetest, lühikese Österby algkooli ajaloo kirjelduse.

Koolijuhataja: A.Sedman. /alkkiri/.

Passlepa valla Österby algkooli ajalugu.

Österby III kl. avalik algkool on asutatud aastal 1868- valla poolt. 1 oktoobril samal aastal algas õpetöö õpetaja Hans Kibus juhatusel. Koolijuhataja - õpetaja Hans Kibus sai oma hariduse Kuuda seminaris. Ta palk, 100 rubla aastas, niisama ka igasugused majanduslikud kulud kandis vald. Opilaste arv esimese töötamise aastal ulatas 30-40 vahel.

Järgmine õpetaja Johan Kuuskmann töötas 1881 aastani. Samal aastal ehitati uus, s.t. praegune koolimaja, ning õpetajaks valiti valla poolt Kristjan Einbuski. Kristjan Einbusk õppis Passlepa härrastemajas asuvas Rootsi misjonäär Thorani õpetajate Seminaris õpetaja Jaan Lievech, keda Kristjan Einbuski lahkumise puhul valiti (23 aprillil 1893 a.) töötas 12 okt. 1901 aastani.

Pääle eelpool nimetati on õpetajateks olnud samas koolis: Hans Pöhl, ta vend Johannes Pöhl, Karl Aalun, Herrmann Timmermann, Gustav Tomty ja prl. Ida Kivarimees.

Koolijuhataja: A.Sedman. /alkkiri/.

Noarootsi (Köstri) algkooli ajalugu

(Ärakiri f.1098, n.1, s.109, lk.142-143).

Noarootsi (Köstri) algkool
Passlepa vallas
5. märtsil 1925.a.
Nr 4

Lääne Maakonna Koolivalitsusele Haapsalu

Haridusministeeriumi määruse põhjal ja koolivalitsuse ettekirjutuse peale 20. II 1925.a Nr 97, on mull au järgmist teatada:

1) Kooli ametlik nimi on Noarootsi (Köstri) algkool (et aga kool nüüdsest peale kõrtsi majast Vööla mõisa üle on viidud, siis oleks soovitatav, et kool edaspidi saaks Vööla algkooliks Passlepa vallas, ümber nimetatud).

2) Mill aastal ja kuupäeval kool asutatud, on raske ära määrata, sest et kooli arhiivi enne 1881.a. ei ole. Vanade ütlemissel järele olla juba a. 1868 kirikuõpetaja W.Girgenssohn kirikumõisa leeritoas 1 päev nädalas kooli pidanud 15. kirikuküla (rootsi) lastega.

Järgneb lk. 16

Österby folkskolas historik

(Avskrift f.1098, n.1, s.109, sid 140-141)

Österby folkskola
13 mars 1925
Nr 9
Österby

Till Viks landskaps skolförvaltning

Som svar på ert brev nr 97, från den 3 februari, sänder under-tecknad en kort historik över Österby folkskola. Historiken grundar sig på material som kunnat samlas in trots bristfälliga källor.

Skolans föreståndare: A.Sedman /namnteckning/

Paslep kommuns Österby folkskolas historik.

Österby tre-åriga allmänna folkskola grundades 1868 på initiativ av kommun. Den 1 oktober samma år påbörjades skolarbetet under ledning av läraren Hans Kibus. Skolans föreståndare Hans Kibus hade fått sin utbildning vid Kuuda lärarseminarium. Liksom hans lön, 100 rubel om året stod kommunen för diverse ekonomiska utlägg. Det första året var elevernas antal 30 till 40.

Nästföljande lärare Johan Kuuskman arbetade fram till 1881. Det året byggdes också ett nytt skolhus, vilket fortfarande är i bruk och kommunen valde Kristjan Einbusk till lärare. Einbusk hade läst i den svenske missionären Thoréns lärarseminarium i Paslep gods. När Kristjan Einbusk den 23 april 1893 slutade sin tjänst, valdes Jaan Lievoch till lärare, den senare blev kvar i sin tjänst till den 12 oktober 1901.

Förutom de ovan nämnda lärarna har även Hans Pöhl, hans bror Johannes Pöhl, Karl Aalun, Herrmann Timmermann, Gustav Tomty och frk. Ida Kivarimees undervisat i skolan.

Skolans föreståndare: A.Sedman /namnteckning/

Historik över Nuckö (Küsterads) folkskola

(Avskrift f.1098, n.1, s.109 sid 142-143)

Nuckö (Küsterads) folkskola
i Paslep kommun
5 mars 1925
Nr 4

Till Viks landsskaps skolförvaltning i Hapsal

I enlighet med utbildningsministeriet förordning och skolförvaltningens uppmaning Nr 97 från den 20 februari 1925 kan under-tecknad delge följande:

1) Skolans officiella beteckning är Nuckö (Küsterads) folkskola. Eftersom skolan nu flyttat från klockarens hus till Bysholm gods, vore det önskvärt om skolan istället benamndes Bysholm folkskola i Paslep.

2) Det är svårt att bestämma år och datum för skolans grundande, då inga handlingar finns bevarade från tiden före 1881 i skolans arkiv. I folkmun berättas, att pastor W.Girgenssohn bedrev skola i kyrkogodsets konfirmationsrum redan år 1868.

Forts. på sid 16

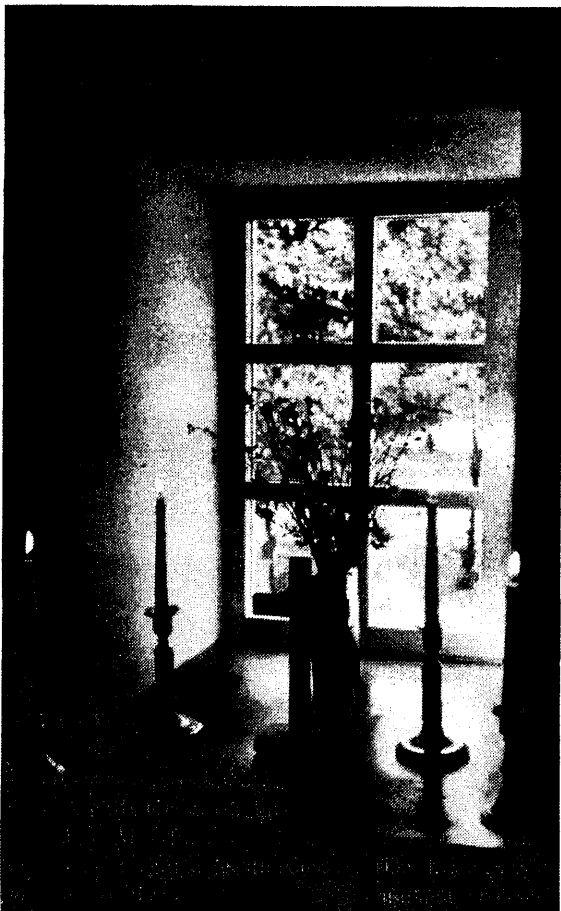
Kes mäletab Rooslepa kalmistut kolm aastat tagasi, see ei usu, et tookordse võsa all nii auväärselt ilus paik peidus oli.

Kalmistumurgas aga valendab nüüd väike kabel nagu puhas rõõm.

Den som minns Rosleps kyrkogård för tre år sedan, har svårt att fatta att en så vacker plats kunde ligga gömd under svärskogen. I kyrkogårdens hörnet lyser nu av äkta glädje ett litet kapell.

Rooslepa kabeli varemed on konserveeritud ja korrastatud. Siin on nüüd ainulaadne vabaõhujumalateenistuste paik. Ja kui tulevikus jaks kasvab, siis on müüre, millele katust jälle peale ehitada.

Roslep kapells ruiner har konserverats och ordnats. Här finns nu en enastående plats med möjligheter att hålla friluftsgudstjänster. Och om krafterna räcker till i framtiden kan man lägga tak på väggarna som fortfarande står kvar.

Pilte Mälestuspäevast Rooslepa kalmistul 22.juunil Foton från Minnesdag på Rosleps kyrkogård den 22 juni

Riguldi laulik Ätsve Mats tähendas eestirootslastele sama mis temaga ühel aastal manalasse vajunud Ernst Enno cestlastele.

Nüüd on ka Matsil kaunis mälestuspaik.

Rickuls skald Ätsve Mats betydde lika mycket för estlandssvenskarna som den samma är bortgångne Ernst Enno för esterna.

Nu har Ätsve Mats en vacker minnesplats.

NOARROOTSI PÄEVAD

23.-24. juunil

NUCKÖDAGARNA

den 23-24 juni

Kaks aastat tagasi olid Peeter Undo ja Ervin-Johan Sedman samal kohal lippu hoidmas ja kõnet pidamas. Nende tookord külutatud mõtteseemnest on vili kasvanud - Noarrootsi rahvas ehitas teist korda üles mälestussamba oma langenud kangelastele. Rahva ühise töö viljale oli oma õnnistust andmas peapiiskop Kuno Pajula, tema paremal käel Bruno Hasselblatt ja Tiit Salumäe ning vasakul Harry Walsberg ja oma kogudusest head meelt tunda võiv Leevi Reinaru. *För två år sedan stod Peeter Undo och Ervin-Johan Sedman på samma plats, där den ene höll i flaggan och den andre höll tal. Deras då planterade tankefrö har nu burit frukt - folket i Nuckö har för andra gången rest en minnesstod för sina fallna hjältar. Vålsignade folkets gemensamma arbete, gjorde ärkebiskopen Kuno Pajula. På hans högra sidan står Bruno Hasselblatt och Tiit Salumäe, på den vänstra sidan Harry Walsberg samt Leevi Reinaru, som kan vara stolt över sin församling.*

Marta Kopamees mäletab hästi 55 aastat tagasi toimunud esimest mälestussamba avamist.

Marta Kopamees minns mycket väl hur den första minnesstoden invigdes för 55 år sedan.

Noarootsi päevadel peeti ka pidu. Õhtupimeduses jõudis SOV esimees Sven Salin nii oma prouat tantsitada kui ka meie veidi unistavat oldermanni Toomas Lilienbergi lõbustada.

Det hölls också fest. I kvällens mörker hann SOV's ordförande Sven Salin dansa med sin fru och också roa vår drömmande älderman Toomas Lilienberg.

RIGULDI KABELID

Mats Limbak

Kuningas Gustav II Adolfs erakorralise volinikuna saabus 1627 aastal Eestimaale piiskop Johannes Rudbeck (ladinapäraselt Rudbeckius), et luua siin kindel kirikukorraldus, mis pikkade sõdade ajal oli käest ära läinud. Evangeeliumi luteri kirik kuulutati ainuõiguslikuks ja valitsevaks kirikuks ja tema eest hakati tõsiselt hoolt kandma. Kohe pärast Tallinna saabumist alustas Rudbeck kiriku visiidatsioonidega, mis hõlmasid ka Noarootsi kihelkonda. Nagu protokollidest nähtub, oli Noarootsi Katariina kirikul 1627. aastal kaks kabelit, millest üks oli Rooslepa kabel. Kuid hilisema Riguldi valla territooriumil ei olnud Rooslepa kabel mitte esimene dokumentaalselt tõestatud pühakoda.

XIII sajandi lõpust kuni XV sajandi alguseni tülitseti kaks suurt maaisandat Saare-Lääne piiskop ja Padise klooster toli ajal heinarikaste ja suurte Leedisoo heinamaade pärast, mis olid tähtsaks "strateegilise tooraine" baasiks eeskätt sõjaratsudele. Tülid töid mõnigi kord kaasa vastastikust verevalamist, rüüstamist ja põletamist piirikülades. Üheks piirikülaks, mille piiskop arvata-vasti 1475. aasta paiku rajas ja mille asukad tõenäoliselt toodi Ahvenamaa (Åland) Jomala kihelkonnast, oli Jummalmark (e.k. Jomalameeste mets). See on küla, mida hiljem tuntakse Stor-Derskogi nime all, eestlastel aga Metskülana. Seoses ühe järjekordse tüliga piiri pärast küla põldude ja Nõva heinamaade vahel märgitakse 1514. aastal siin rehe ja tuuleveski kõrval ka kabelit. Kus see kabel asus, pole teada, aga Stor-Derskogist välja kasvanud Lill-Derskogis (eesti Klaanemaa) oli veel paar aastakümnet tagasi Kabli ehk Kabeli talu.

On loogiline, et esimesed pühakud rajati nendesse paikadesse, kus tekkis rootslaste esmane asustus, mis hiljem sai väljarände teel uute külade asutamise baasiks. Seepärast on tõenäoline, et üks kabel võis juba XIV sajandil olla paigas, mis asub Riguldi mõisaehtiste lähemas ümbruskonnas. Siia tekkis rootslaste küla, mida dokumentides mainitakse küll alles 1391. aastal, aga mis oli ilmselt juba tollal üheks tähtsamaks rootsi asustuse levimise lähtepunktiks Egelandis (Egeland, Eyland - Sutlepa ja Riguldi piirkonna keskaegne ametlik nimetus). See küla, Riguldi suurtüla, hävitati tõenäoliselt siis, kui tema kohale XVII sajandi algupoolel rajati mõis ja elanikud pidid asuma paika, mida me praegu tunneme Gamby (eesti Vanaküla) nime all. Gamby-Vanaküla nime, mis nagu viitaks küla auväärsele eale, tuleks seega mõista kui endist ehk vana Riguldi küla, mis nüüd asub uue koha peal. Riguldi külanimi aga kandus pisikülale, mis hiljem tekkis jõe põhjakaldale. Mis puutub kabelisse, siis võis ta hävida pika Liivi sõja ajal nagu paljud teisedki keskaegsed pühakud või lammutati ta külamaade mõisastamisel.

Samal ajal oletatava Riguldi kabeliga võis kabel olla ka Rooslepas, mis oli lähtepunktiks Egelandi põhjaosa rootsi asustusele. Vaevalt ta aga veel selles kohas asus, kus Rudbecki visiteerijad ta leidsid ja kus ta praegugi on, varem teoks muudetuna kaasaja nõukogulike vandaalide poolt.

Kõigi nende oletuste kohta kabelite asupaikade osas aga ka kogu Egelandi rootsi asustuse tekke kohta suudab ehk edaspidi seletust anda arheoloogia. Kui suudab?

Järgneb

KAPELLEN I RICKUL

av Mats Limbak

Biskop Johannes Rudbeck (Rudbeckius) anlande 1627 till Estland, hans uppgift som Gustav II Adolfs specielle ombud var att skapa en fast kyrkoordning. Under de långvariga krigen hade nämligen kyrkans ställning försvagats. Den evangeliskt lutherska kyrkans lära hade deklarerats som den enda rätta och dominerande, varför stor vikt lades vid dess stadsfästelse. Efter sin ankomst till Tallinn började Rudbeck bedriva sitt arbete med kyrkovisiter, besöken inbegrep även Nuckö socken. Enligt protokollen från 1627 hade St.Katarina kyrka i Nuckö två kapell, ev vilken den ena var Rosleps kapell. Kapellet är dock inte den äldsta, dokumenterade sakrala byggnaden i området som senare skulle utgöra Rickul distrikt.

Från slutet av 1200-talet till början av 1400-talet låg Ösel-Viks biskop och Padiskloster i strid om Ledängsån vidsträckt ängsmarker. Hö var en strategiskt viktig basråvara för i första hand kavalleriets hästar. Gränstvisterna resulterade inte så sällan i blodutgjutelse, härjningståg och bränder i gränsbyarna. Jummalmark var en av dessa byar. Förmodligen grundades den kring 1475 av den dåvarande biskopen, invånarana kom sannolikt från Jomala socken på Åland. Senare bar byn namnet Stor-Derskogen, för esterna var den dock känd som Metsaküla. I samband med de återkommande gränstvisterna om byns åkrar och Neve ängsmarker, nedtecknades 1514 vid sidan av tröskplatsen och väderkvamen även förekomsten av ett kapell. Man vet dock inte exakt var kapellet låg, men i Lill-Derskogen som vuxit fram ur Stor-Derskogen fanns det till för ett par årtionden sedan, en gård med namnet Kabli- eller Kapellgården.

Man kan förvänta sig att de äldsta sakrala byggnaderna uppfördes på svenskamas tidigaste boplatser och genom invandring lades där sedan grunden till nya byar. Därför är det sannolikt, att det redan på 1300-talet fanns ett kapell i närheten av Riguldi gods mangårdsbyggnader. Det bildades nämligen en svenskby här. Visserligen nämns den inte i skrifterna förrän 1391, men redan då var byn en av de mest betydelsefulla platserna för spridningen av de svenska bosättarna i Egeland (Egeland, Eyland var Sutleps och Rickuls distrikts officiella benämning på medeltiden). Denna viktiga by förstördes i samband med att ett gods byggdes här i början av 1600-talet. De dåvarande invånarna förflyttades till en plats vi idag känner som Gamby (på estniska Vanaküla). Namnet Gamby-Vanaküla ger intryck av en aktingsvärd ålder, men namnet syftar snarare till den förflyttade byn, dvs fd Rickul by. Namnet Rickul överflyttades däremot till en liten bosättning som senare uppkom på åns norra strand. Det är möjligt att kapellet, liksom många andra medeltida byggnader förstördes under det livländska kriget, eller så kan det ha rivits i samband med att godset byggdes.

Även i Roslep kan det ha funnits ett kapell, samtida med det sannolika i Rickul. Roslep var nämligen knytpunkten för norra Egelands svenska bosättningar. När Rudbeck besökte området låg dock kapellet knappast på sin ursprungliga plats längre. Platsen han kom till är den där, det av samtida sovjetiska vandaler till ruiner förstörda kapellet ännu finns.

Kanske kan morgondagens arkeologer ge förklaringar till alla dessa gissningar om kapell, boplatser och Egelands bosättningar. Om det inte redan är för sent.

Fortsättning i följer

EESTI ARHIIVID AVANEVAD

Intervjuu Elmar Nymaniga

Elmar, Sa oled nüüd ligi kuu aega Eestis olnud. Mida Sa oled siin teinud?

See aeg siin on jaotatud õieti kolme perioodi. Esimesed kümme päeva Tallinnas Riigi Keskarhiivis, siis umbes sama palju Noarootsis, Pürksis ja Riguldis ning siis jälle umbes kümme päeva arhiivis. Sekka üks väike Viljandi ja Tartu reis. Need on olnud väga töerohked päevad, aga nad on ka väga palju andnud.

Mida Sa siinsetes arhiivides uurisid?

Ma tulin siia, et vaadata, mis on säilinud veel kindralkomissariaadi arhiivist Teise Maailmasõja ajast. See materjal kuulub tihte minu suuruurimusse eestirootslaste väljarändamisest. Aga siis tulid arhiivi kenad inimesed ja ütlesid, et teid huvitab kindlasti ka midagi muud, mis meil säilinud on. Ja see midagi muud oli muuseas Noarootsi ja Riguldi vallaarhiivid ja Rootsi Rahvussekretariaadi arhiiv. Ja see oli tööpoolest nagu lapsele jõulukingitus. Mul on oma uurimuseks vaja üsna laialdast tausta eestirootslaste oludest vähemusrahvusena siin iseseisvusaastatel. Seda teoreetilist osa, kuidas seadused ja määrused olid, seda ma oskan ju võrdlemisi hästi, aga just rahvussekretariaadi arhiivist on näha, kuidas tegelik argipäev oli. See on väga huvitav ja ma arvan, et siiani pole seda keegi kasutanud.

Ma saan aru, et kellelgi polnud aimu nende leidumisest siin?

Ei. Mina arvasin, et need läksid kõik sõjas kaduma. Nagu ma nüüd aru saan, on need enne olnud Haapsalu rajooni arhiivis ja alles võrdlemisi hiljuti on Riigi Keskarhiiv nad oma valdusse saanud.

Kas meie arhiivide seisukord on siis nii laokil, et ei teata isegi, mis meil leidub?

Ma arvan siiski, et mõned teenistujatest on teadnud nende olemasolust. Nad on võrdlemisi hästi korrastatud, aga nad pole olnud avalikkusele teada, kuigi mõned üksikud isikud on neile isegi ligi pääsenud, eriti üks tuntud härra "Kodumaa" toimetusest. See avatus, mis mind neile ligi päästis, on ikkagi vaid kõige viimasema aja asi. Ja ma arvan, et ka praegu on veel mitmeid asju kinni, aga ma olen saanud, mida ma olen tahtnud.

Kas nüüd räägid siis veidi ka Noarootsi päevadest?

Ja see pole nii lihtne paari sõnaga vastata. Noarootsi on nüüd muutunud väga laialdaseks mõisteks. Minu ajal oli see ainult Noarootsi poolsaar, siis oli meil tegemist veel Sutlepa ja Riguldiga. Nüüd on see kõik Noarootsi vald ja kõik tunnevad end noarootslastena ja nii oli nende Noarootsi päevade sisse tõmmatud ka reedene Rooslepa päev selle väikese kabeli õnnistamise ja Mats Ekmani mälestuskivi avamisega. Minule igatahes need päevad meeldisid. Seal oli igasugust aktiivsust Pürksis, kiriku juures ja surnuaial, Rooslepa surnuaial ja ma arvan, et kes külalistest selle esmakordselt läbi tegi, sellel võis küll raske olla pisaraid tagasi hoida. Imelik küll, aga minul ja ma arvan et ka paljudel teistel muutus see olukord mõõdundaastase Eestikülaskäiguga. Kogu aeg on see olnud nii, et pole saanud siia tulla ja siis on olnud hirmus igasugus, aga nüüd oli see barjäär kadunud, nüüd olin nagu üks kõigi teiste hulgas ja mitte mingisugune võõras, kes tuleb pealt vaatama. Eriti tore oli kirikus olla ja jälle koos laulda. Surnuajal oli veidi raskem. Mulle ei meeldinud, et inimesed kõva häälega kõnelesid omavahel, kui see ausamba sisseõnnistamine oli. Ja ka Pürksis, kui mõlemad neid hümnid lauldi, siis mitmed rääkisid valju häälega ja naersid ka. Ma ei nõua, et inimesed valvelseisangus oleks, aga veel paari aasta eest oli see nii suur asi, kui sai laulda "Mu

DE ESTNISKA ARKIVEN ÖPPNAS

Intervju med Elmar Nyman

Elmar, du har nu varit i Estland i nästan en månad. Vad har du gjort här?

Den här tiden kan delas in i tre perioder. De första tio dagarna var jag i Tallinn i Statens centralarkiv. Sedan ungefär lika lång tid i Nuckö och Riecul och sedan åter tio dagar i arkivet. Däremellan en kort resa till Viljandi och Tartu. De här dagarna har varit fulla av arbete men de har också givit mycket.

Var undersökte du i arkiven?

Jag kom hit för att se om Generalkomissariatets arkiv från andra världskriget fanns bevarat. Det materialet hör ihop med min stora undersökning om estlandssvenskarnas utvandring. Men så kom arkivpersonalen och sa, att ni är nog också intresserade av något annat som finns bevarat hos oss. Och detta andra var bland annat Nuckö och Riecul kommunarkiven och det svenska nationalsekretariatets arkivmaterial. Och det var som en julklapp för ett litet barn. För min undersökning behöver jag en ganska bred bakgrund om estlandssvenskarnas ställning som minoritet under självständighetstiden. Jag känner till den teoretiska delen om lagar och förordningar förhållandevis väl, men just i nationalsekretariatets arkiv kan man se hur vardagen verkligen var. Det är mycket intressant och jag tror att ingen hitintills använt det.

Om jag uppfattat saken riktigt, så hade man ingen aning om att de kunde finnas här?

Just det. Jag trodde att de hade försvunnit under kriget. Men nu har jag fått den uppfattningen att de tidigare var i Haapsalu distrikts arkiv och relativt sent hamnat i Statens centralarkivs ägo.

Är verkligen förhållandena i våra arkiv såpass oordnade att man inte ens vet vad de innehåller?

Jag tror ändå att några av tjänstemännen har känt till deras existens. De är relativt välordnade, men de har inte varit kända för allmänheten. Trots det har ett litet antal personer kunnat komma åt dem, speciellt en välkänd herre från "Kodumaas" (Hemlandet) redaktion. Den öppenhet genom vilken jag kom åt materialet är ändå något som är tidstypiskt. Och jag tror att det fortfarande finns många stängda dörrar, men jag har hittat det jag ville ha.

Skulle du vilja berätta litet om Nucködagarna?

Tja, det är inte så lätt att svara med bara ett par ord. Nuckö har nu förändrats till ett mycket vidare begrepp. På min tid var det bara Nuckö halvö och så fanns Sutlep och Riecul. Nu är allt detta Nuckö kommun, och alla känner sig som nucköbor, därför hade också Rosleps dag med invigningen av det lilla kapellet på fredagen förbundits till Nucködagarna och invigningen av Mats Ekman minnessten. I alla fall tyckte jag om de här dagarna. Det fanns alla slags aktiviteter där, i Birkas, i kyrkan och på kyrkogården, på Rosleps kyrkogård, och jag tror att den som var här första gången nog hade svårt att hålla tillbaka tårarna. Det är märkligt, men för mig och antagligen också för många andra var situationen förändrad jämfört med förra årets besök i Estland. Hela tiden har det ju varit så att man helt enkelt inte fått komma hit och då har längtan varit stor. Men nu var den där barriären borta, jag var en bland alla andra och inte en sådan gäst som bara kommit hit för att titta på. Det var speciellt fint att vara i kyrkan igen och sjunga tillsammans. Det var svårare på kyrkogården. Jag tyckte inte om att folk pratade med hög röst då minnesstoden invigdes. Och i Birkas, då de båda nationalsångerna sjöngs så pratade många, en del

isamaa, mu õnn ja rõõm" ja vaat kui kiiresti rahvas nüüd selle nii argipäevaseks muudab. See oli nüüd väike miinus protokoll, seda tuleb siiski kuidagi välja ütelda.

Eriti meeldisid mulle aga ekskursioonid ja just see, et rahvas sai ise grupe moodustada ja siis võtta bussi ja sõita sinna, kus enamik tahtis. Me käisime esmaspäeval veel korra Rooslepa ja laulsime selles viikeses uues kabelis "Härlig är jorden". Akustika on seal suurepärase ja seal võib tõesti 10-15 inimest, ehk isegi 20 koos laulda ja mõliskleeda, ilusa ilmaga saab aga seal varemte vahel ka 200 inimest koos olla ja jumalateenistust pidada, nii et seal on nüüd selleks võimalused olemas.

Ja majutus selles uues internaadi majas oli hea. See oli nii värske, et värvilõhna oli veel tunda. Ma olen ütelnud seda pr. Belovasele ja teistele ka, et ma olen väga rahul nii väinse kui ihulise toiduga, mis Noarootsi päevadel pakuti. Ja see, mis te siin teinud olete surruaetlaid ja kirikute ja kabelite juures, ma arvan, te võite uhked olla. Te olete kõik oma vaba aja sinna pannud.

KROONIKA

■ 6.mai toimus Stockholmi Eesti Majas naissaarlaste kokkutulek. Kohal oli ka 6-liikmeline esindus Eestist: Svea Rosen-Saarlo, Rosalie Kelement, Irma Rumberg, Edvin Ambrosen, Lennart-Hans Jürgenson ja Peep Kuldkepp. Järgmine kohtumine on kavas korraldada Tallinnas ja sedakorda suure sooviga - saada luba söiduks kodusarele ... (L.J.)

■ Haapsalus käisid rootsi keelt õpetamas Helsinki Ülikooli tudengid soomerootslased Anna-Viveca Gardberg ja Milena Parland. Anna-Vivecat peaksid hästi tundma ka Noarootsi naised, sest ta oli möödunud auel seal oma tädi Barbro Gardbergiga vöökudumist õpetamas. (A.J.)

■ 6.juunil kuulutati välja Haapsalu hotelli arhitektuurivöistluse tulemused. Esimese preemia sai vöistlustöö "Stupiidne", autorid Viljar Orub ja Külli Samblik. Teise koha sai töö "Viis väikest majakest", autorid Aare Saks ja Ove Nilsson Rootsist ning Avo Seppel ja meie seltsi liige Enn Laansoo Eestist. Ka kolmanda koha töö "Väikelinna unistus" autorid on samad, kuid selles on juhtiv osa meie meestel. Et ehituse maht ja tingimused muutuvad, töötavad need kuus vöitnud arhitekti ühiselt projektiga edasi.

■ 3.-10. juulil töötasid Noarootsis orelimeistrid Österbottenist Lars Laxström, Leif Lindkvist, Stefan Lönnquist ja Fredrik Vibäck. Nüüd kõlab orel jälle. Aitäh!

■ 2. juulil registreeriti ametlikult Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Tallinna Rootsi-Mihkli kogudus, mis asutati uuesti 11. aprillil 1990.a. Vastloodud kogudus tahab jätkata 1944.a. katkestatud koguduse tegevust. Kogudus tahab koos Eestirootslaste Kultuuri Seltsiga asuda kirjanduslikus tegevuses. Kogudus tahab koos Eestirootslaste Kultuuri Seltsiga asuda kirjanduslikus tegevuses. Kogudus tahab koos Eestirootslaste Kultuuri Seltsiga asuda kirjanduslikus tegevuses või kes tahavad osaleda koguduse uues tegevuses, palutakse ühendust võtta koguduse vanema Toomas Lilienbergiga aadressil

Pargi 37-5, 200016 Tallinn, telefon 51-64-42.

t. om skrottade. Jag kräver inte att man ska stå i givakt, men bara för ett par år sedan var det en mycket stor sak att få sjunga "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" (den första raden i nationalsången - red.) och se hur snabbt folket har gjort den till något alldagligt. Det var nu ett litet minus i protokollet och på något vis bör man ju framföra det.

Jag tyckte speciellt mycket om utflykterna och just det, att vi själva fick bilda grupper och sedan ta en buss och åka dit majoriteten ville. På måndagen åkte vi tillbaka till Roslep och sjöng "Härlig är jorden" i det lilla kapellet. Akustiken där är storartad, tio till femton personer, kanske tjugo kan sjunga tillsammans och meditera. När det är vackert väder kan man hålla friluftsgudstjänster för kanske upp till ett par hundra personer i ruinerna, nu finns i alla fall möjligheter.

Och inkvarteringen i det nya internatet var bra. Huset var så nytt att vi fortfarande kunde känna lukten av målarfärg. Jag har redan sagt det till fru Belovas och till andra att jag är mycket nöjd med den lekamliga och andliga spisningen. Och det ni har gjort här, på kyrkogårdarna, i kyrkorna och kapellen tycker jag ni kan vara stolta över. Ni har lagt all er fri tid på det.

KRÖNIKA

■ Den 6:e maj hölls en träff för nargöbor i Estniska huset i Stockholm. Där deltog även en sexmannadelegation från Estland: Svea Rosen-Saarlo, Rosalie Kelement, Irma Rumberg, Edvin Ambrosen, Lennart-Hans Jürgenson och Peep Kuldkepp. Nästa sammankomst planeras att hållas i Tallinn och då med förhoppningen - att få tillstånd att besöka hemöen ... (L.J.)

■ Finlandssvenskorna Anna-Viveca Gardberg och Milena Parland från Helsingfors universitet var på besök i Haapsalu för att där undervisa i svenska. Kvinnorna i Nuckö bör känna Anna-Viveca väl - hon var nämligen där förra sommaren för att hjälpa sin faster Barbro Gardberg som ledde en bandvävningskurs. (A.J.)

■ Den 6:e juni tillkännagav man beslut om vinnarna i Haapsalu hotells arkitektävling. Första pris gick till Viljar Orub och Külli Sambliks tävlingsbidrag "Stupid". På andra plats kom Aare Saks och Ove Nilsson från Sverige vilka tillsammans med Avo Seppel och samfundets medlem Enn Laansoo från Estland stod för bidraget "Fem små hus". Samma grupp tog hem även tredje pris med bidraget "Småstadsdrömmen" vilken esterna huvudsakligen ansvarade för. Eftersom byggnadernas förutsättningar och deras omfång ändrats fortsätter de sex vinnande arkitekterna arbeta med ett gemensamt projekt.

■ Den 3-10 juli arbetade i Nuckö kyrka fyra orgelbyggare från Österbotten Lars Laxström, Leif Lindkvist, Stefan Lönnquist och Fredrik Vibäck. Nu ljuder orgel igen! Tack!

■ den 2:a juli registrerades Estlands Evangeliska Lutherska Kyrkas S:t Mikael församling, som grundades igen den 11:e april 1990, officiellt. Församlingen planerar att tillsammans med Samfundet för Estlandssvensk Kultur inleda förhandlingar med stadsfullmäktige för att utröna möjligheterna att återuppta S:t Mikael kyrkans verksamhet. Alla som har uppgifter om S:t Mikael församlingens tidigare verksamhet, eller är intresserade av att delta i församlingens nya arbete, ombedes ta kontakt med församlingens ordförande Toomas Lilienberg på adressen:

Pargi 37-5, 200016 Tallinn, ESTLAND, telefon 51-64-42.

VALLA- JA KÜLA- KOOLIDE KUJUNE- MINE NOAROOTSI KIHELKONNAS

Mats Limbak

Eestimaal piiskopi Jheringi ja tema väimehe Hasselblatti algatusel Noarootsi pastoraadi juurde 1650. aastal avatud kool oli esimene tõeline kihelkonnakool kogu Põhja-Eestis. Kuigi kooli tegevuse kohta puuduvad täpsemad andmed, võib kirikute visiteerijate märkuste põhjal arvata, et ta töötas kuni rootsi aja lõpuni. Uus, vene võim, mis hakkas siinmail kehtima 1710. aastal, hävitas peaaegu kõik rootsi aja saavutused maarahva hariduse vallas ja 18. sajand kujunes sügavaima vaimupimeduse ajaks Eestimaal.

Kui 1816. aasta talurahvaseadus, mis vabastas eesti talupojad pärisorjusest, nõudis mõisakogukondades talurahvakoolide avamist, siis nimeliselt "vabasad" rootsi talupoegi see ei puudutanud. Nii jäi Noarootsi kihelkond 150 aastaks ilma ametliku koolita. Ent 50 aastat rootsiaegset keeleõpetust oli Noarootsi rahvale andnud üldise lugemisõpetuse, mille järjepidevust ei katkestanud ka kõige raskemad mõisaorjuse ja vaimupimeduse aastakümned. Lugemisõpetust anti vanematelt edasi lastele, kes seda omakorda edasi andsid oma lastele. 18. sajandi lõpul märkis pastor Gustav Carlblom oma aruannetes eriti Noarootsi naiste soravat lugemisõpetust. Lugemist ja katekismust õpiti ka pühapäevakoolides, kus õpetajateks olid ärksamad talumehed. Pühapäevakoolide, kus kord nädalas õpetati ja kontrolliti laste lugemisõpetust, oli 18.-19. sajandi vahetusel 16 külas. 1848. aastaks tõusis pühapäevakoolide arv juba üheksateistkümneni.

Alles 1856. aasta talurahvaseadus avas koolidele tee ka rootslaste valdades, sest selle järgi tuli vallakool avada igas 300-1000 elanikuga vallas. Ent enne läks siiski üheksa aastat, kui esimene vallakool uksed avas. Kooli avamise eestvedajaks oli Riguldi ja Sutlepa mõisa omanik parun Voldemar von Taube. Kuna rootslaste hulgas polnud kutsut omavat koolmeisterit, tuli Taubel kõigepealt leida sobilik isik, keda võiks õpetajaametiks ette valmistada. Selleks sai 19-aastane Sutlepa poiss Mats Pelmas, kelle Taube 1863. aasta jaanuaris saatis Vigalasse Kuuda eesti-keelsesesse seminaris ametit õppima. Mats Pelmas oli seminaris 1864. aasta lõpuni, mil pidid haiguse tõttu sealt lahkuma. Olles omandanud hea orelimänguoskuse ja muud koolmeisterile vajalikke teadmisi, ei jõudnud ta aga korralikult omandada matemaatika kursust. Oma oskuste ettenäitamisel Lyckholmi parunile Rosenile, kes oli määratud kõrgemalt poolt kihelkonna koolide inspektoriks ja pastor Girgensohnile, järgi noormees ühe jagamistülesandega vahele, mispeale Taube arvas, et Pelmas peab veel ühe aasta õppima. Parun Rosen arvas aga, et pole mõtet kooli avamisega nii kaua venitada ja Mats Pelmas määrati ametisse. Riguldi valla volikogule oli Rosen hiljem öelnud: "Kuulge, Riguldi mehed, me anname nüüd teile ühe Sutlepa poissi koolmeistriks. Härrad Taube ja Girgensohn õieti küll ei taha teada - ta ei oska jagada, aga ma seisin poisi eest ja ütlesin neile: kui palju talupojad seda jagamist ikka vaja läheb."

UTVECKLINGEN AV KOMMUN- OCH BYSKOLORNA I NUCKÖ SOCKEN

av Mats Limbak

På initiativ av Estlands biskop Jhering och hans svärson pastor Hasselblatt, bildades en sockenskola vid Nuckö prästgård 1650. Det var den första riktiga sockenskolan i Nordestland. Trots att det saknas mer exakta uppgifter om skolans verksamhetsperiod kan man ur nedteckningar från kyrkvisiter sluta sig till att skolan fungerade till svensktidens slut. Ryssarna tog över styret av Estland på 1710-talet och i princip alla framgångar som nåtts på svensktiden tillintetgjordes. 1700-talets Estland präglades av en djup andefattigdom.

När 1816 års lag befriade Estlands landsbygdsskolor skulle bildas, berördes inte de "fria" svenskarna. Nuckö blev därmed utan officiell skola i 150 år. Tack vare den första skolan som hade fungerat i 50 år var Nucköborna trots livegenskap samt decennier av andefattigdom i allmänhet läskunniga. Föräldrarna lärde barnen att läsa, barnen i sin tur förde kunskapen vidare till nästa generation. I sina redogörelser från 1700-talets slut anmärker pastor Gustav Carlblom speciellt de svenskspråkiga nuckökvinnornas läskunnighet. Läsnings- och katekes stod även på söndagsskolornas schema, lärare var någon av de duktigaste bönderna. Vid 1700-talets slut och 1800-talets början fanns det söndagsskolor sexton byar. Undervisningen och kontrollen av läsfärdigheterna skedde en gång i veckan, 1848 ökade antalet söndagsskolor till nitton.

Det var inte förrän 1856 som den nya landsbygdslagen möjliggjorde skolgång även för svenskarna. Enligt den, skulle det finnas en kommunskola i kommuner med 300 till 1000 invånare. Det gick trots detta nio år innan den första kommunskolan kunde invigas. Baron Voldemar von Taube, ägare av Rickul och Sutleps gods var skolans initiativtagare. Då det bland svenskarna saknades någon med lämplig utbildning, fick Taube först leta reda på en duktig person att utbilda till lärare. Mats Pelmas, då nitton år gammal visade sig lämplig. I januari 1863 skickade Taube honom till Kuuda, det estniska lärarseminariet i Vigala. Mats Pelmas läste där till slutet av 1864, då han av hälsoskäl tvingades avbryta studierna. Han hade hunnit bli en duktig organist och även förvärvat kunskap i andra nödvändiga ämnen, men i matematik hade han inte hunnit bli skicklig. Pelmas misslyckades med en divisionsuppgift när han skulle visa upp sin skicklighet för pastor Girgensohn och baron Rosen från Lyckholm, vilken av högre organ utsetts till skolinspektör. Taube tyckte att Pelmas borde läsa ytterligare ett år. Baron Rosen tyckte däremot att man inte borde försena skolan ytterligare, och Pelmas förordnades till lärartjänsten. För Rickul kommunfullmäktige sade Rosen senare: "Hör nu Rickulmän, vi får en Sutleppojke till skolmästare. Herrarna Taube och Girgensohn ville egentligen inte ha honom - han kan inte dividera, men jag stödde pojken och sade till dem: hur mycket division behöver egentligen en bonde".

Õppetöö algas 1865. aasta sügisel Ölbäcki (Elbiku) kabelikõrtsis, mis asus Spithami (Põõsaspea) teeristis Rooslepa kabeli lähedal. Järgmiseks õppeaastaks kolis kool juba uude koolimajja, mis oli ehitatud Ölbäcki küla Kolsve talu maadele. Kolsve koolis hakkasid käima lapsed kõigest Riguldi valla küladest ja ta oli esimene täis nädalakool kihelkonnas. Mats Pelmas õpetas koolis kaheksa aastat, misjärel ta hea orelimängija ja muusikuna pidas veel nelikümmend aastat organisti ametit Rooslepa kabelis.

Samal 1865. aasta sügisel avati kool ka Noarootsi poolsaarel, mis hakkas tööle vanas Paslepa kõrtsis. Kool sai omale nimeks Paslepa kool. Erinevalt Kolsve koolist oli Paslepa kool nn. kolmepäevakool, kus õppetöö toimus ülepäeviti - kolm korda nädalas poistele, kolm korda tüdrukutele. Kooli esimeseks õpetajaks oli Hans Kibus. Et ruumid õppetöö korraldamiseks vanas kõrtsihoones olid viletsad, hakati pastor Girgensohni eestvedamisel ehitama uut maja, mis valmis 1874. aastal. Nüüd võis ka Paslepa kool tööle hakata nädalakoolina.

1867. aastal pandi kool tööle Sutlepa vallas. Selle avamise initsiaatoriks oli jällegi parun Taube. Pärast Mats Pelmas lahukumist Kuuda seminarist saatis Taube sinna Dirsleti (Aulepa) küla poisi Gustav Umda, kes lõpetas juba täieliku seminarikursuse. Esimesel õppeaastal töötas Sutlepa kool Dirsletis Umda kodus. Järgmisel aastal mõõtis aga Taube Sutlepa külas koolimaja tarvis välja sobiva krundi, andis 200 palki ja 600 tellist ning 1868. aasta sügiseks oli uus koolimaja katuse all. Sutlepa kool nagu Paslepagi oli alguses kolme päeva kool. Seda ei tinginud aga ruumipuudus, vaid kakskeelsus. Ühel päeval olid koolis cesti ja teisel päeval rootsi lapsed. Hiljem tegi Umda kooli täis nädalakooliks nii, et enne lõunat toimus õppetöö ühes, pärast lõunat teises keeles. Gustav Umda tegi oma rasket kakskeelse kooli õpetaja tööd tervelt kaksikümmend kaheksa aastat.

Teistest mõisaomanikest ei tahnud maha jääda ka parun Rosen ja laskis 1867. aastal kohandada koolimajaks talle kuuluvast Österby (Eistrepa) külas tihke maja. Et küla oli kakskeelne, ei leidnud ta aga õpetajat, kes oleks olnud suuteline korraga mõlemas keeles õppetööd korraldama. Alles 1868. aastal, kui Paslepast tuli Österby kooli peale Hans Kibus, võidi ka siin ukсед avada. Paraku ei rahulandnud aga koolimajaks kohandatud maja varsti ei parunit ega külarahvast ja 1876. aastal ehitati Österbysse uus ja avar koolimaja, mis oli aastakümneid uhkeim ehitis kogu kihelkonnas. Aja jooksul muutus ka kool ise tihkeks tähtsamaks kultuurikoldeks Noarootsis.

1872. aastal avas pastor Girgensohn köster Anton Vestersteni käe all kooli, mida ametlikult hakati nimetama Noarootsi kooliks (Nuckö skola). Kool hakkas tööle nn. Küsteradis ehk köstri talus. 1924. aastal viidi kool üle Bysholmi (Vööla) mõisa, mille järel rahvas hakkas seda nimetama Bysholmi ehk Vööla kooliks. Ametlikult säilis aga siiski Noarootsi kooli nimi.

Teine kool Riguldi vallas alustas tööd 1877. aastal selleks Höbringi külla ehitatud uues majas. Esimeseks õpetajaks Höbringi koolis (Höbring skola) sai Johan Dans, kes oli juba lõpetanud Paslepa rootsikeelse õpetajate seminari (asutatud 1873) täieliku kursuse. Höbringi kooli koondusid kõik Riguldi eesvalla külade lapsed, kes senini pidid käima Kolsves. Uus kool sai kohe parun Taube ja tema perkonnaliikmete tähelepanu ja soosingu osaliseks, sest siin õppisid ka ka mõisaametnike ja teenijate lapsed. Üheks pidulikumaks sündmuseks koolis ja kogu eesvallas oli parunipere iga-aastane külaskäik jõulu teisel pühäl. Ühest sellisest nn. "hernskoilde" (härradeõhtu) korraldamisest 1902. aasta jõulude ajal kirjutab isegi laia levikuga eestikeelne "Ristirahva Pühapäevaleht". Kirjutis näeb välja nii:

Undervisningen började på hösten 1865 i Ölbäcks krog som låg i Spithams vägsäl och i närheten av Rosleps kapell. Till nästföljande läsår flyttade skolan in i det nya skolhuset som hade byggts i Ölbäcks by på Kolsve gårds marker. Barnen som gick i Kolsve skola kom från samtliga byar i Rickul kommun och skolan var den första i socknen som arbetade hela veckan. Mats Pelmas undervisade i åtta år, varefter han i 40 år arbetade som organist i Rosleps kapell.

Samma år, hösten 1865 öppnades en skola på Nuckö halvö, den fick lokaler i Pasleps krog. Skolan kallades Pasleps skola. Till skillnad från Kolsve skola var Pasleps skola en sk tredagarsskola, undervisningen skedde varannan dag - tre dagar i veckan för pojkar och tre dagar för flickorna. Hans Kibus var skolans förste lärare. Lokalerna i den gamla krogen lämpade sig egentligen inte för skolarbete, varför man på pastor Girgensohns initiativ började bygga ett nytt hus vilket stod klart 1874. Nu kunde även Pasleps skola börja fungera som helveckoskola.

1867 påbörjade skolan i Sutleps kommun sitt läsarbete. Dess initiativtagare var återigen baron von Taube. När Mats Pelmas avbröt sina studier vid Kuuda seminarium hade Taube skickat dit Gustav Umda från Dirslet. Umda tog sin examen i vanlig ordning. Det första läsåret fungerade Sutleps skola i Umdas hem i Dirslet. Påföljande år mätte Taube ut en lämplig tomt för skolan samt skänkte 200 bjällkar och 600 tegelstenar. 1868 hade skolan fått tak över huvudet. Sutleps skola var liksom Pasleps skola i början en tredagarsskola. Men detta berodde inte på lokalbrist utan på att kommunen var tvåspråkig. Den ena dagen gick de estniska, nästa dag de svenska barnen i skolan. Senare omorganiserade Umda skolarbetet så att skolan fungerade på det ena språket på förmiddagen på det andra på eftermiddagen. Gustav Umda fortsatte sitt svåra arbete som lärare i den tvåspråkiga skolan i hela 28 år.

Baron Rosen ville inte halka efter de andra godsägarna, 1867 lät han därför bygga om ett av sina tomma hus i Österby. Men han kunde inte hitta någon lärare, kompetent att undervisa på båda språken som talades i byn. 1868 flyttade Hans Kibus från Paslep till Österby skola och den nya skolan kunde börja sitt arbete. Tyvärr var varken baronen eller byborna nöjda med lokalerna. 1876 byggde man ett nytt och rymligare skolhus i Österby, vilket förblev den ståtligaste byggnaden i hela socknen i decennier. Med tiden blev också själva skolan en av de viktigaste kulturhärldarna på Nuckö.

1872 startade pastor Girgensohn med klockare Anton Vestersten som lärare, en skola som officiellt benämndes Nuckö skola. Undervisningen hölls i Küsterad (klockargården). 1924 flyttade skolan till Bysholms (Vööla) gods och folket började kalla skolan för antingen Bysholms eller Vööla skola. Officiellt hette skolan fortfarande Nuckö skola.

Den andra skolan i Rickul kommun började läsarbete 1877 i ett nybyggt hus i Höbring. Den förste läraren i Höbring skola var Johan Dans. Han hade examen från Pasleps svenska lärarseminarium (grundad 1873). I Höbring skola samlades alla barn från Rickul fravelde vilka tidigare varit tvungna att gå i Kolsve. Den nya skolan blev baron Taubes och hans familjemedlemmars skötebarn, här gick nämligen även godstjänstemännens och tjänarnas barn. En av de mest högtidliga händelserna under skolåret, blev baronen och hans familjs besök i skolan på annandag jul. En av dessa sk "hernskoilde" (herrarnas afton) 1902 beskrivs som i den estniskspråkiga "Ristirahva Pühapäevaleht" (De kristnas söndagstidning). Det var en tidning med stor upplaga. Översatt står det i texten:

"H. P--I. -- Noarootsist. Rikholdist. Jõulu teisel pühäl walmistas Rikholdi mõisa omanik, paron Taube, nii kui endistel aastatelgi oma wallas Höbringi koolilastele jõulupuu, kus lapsed kaela sallisi, rätikuid, komweka jne. kingituseks saiwad. Ka kohane laulukoor, kes mõned laulud ette kandis, ja kooliõpetaja saiwad oma osa. Rahwast oli wäga palju kokku tulnud. Kõik rõõmustasiwad kõrgeaaulise paroni härra ja proua lahkuse ja helde meele üle, kes kõigiti oma rahwa käekäigu üle hoolitsewad, ja kes seda rõõmsat jõulu õhtut walmistasiwad. Kõikide osasaajate nimel titlen siin kõrgeaaulistele kinkijatele oma südamliku tänu."

Pole kuigi raske mõistatada, et nimemärgi H. P--I taga on hilisem eestirootslaste rahvusliku liikumise suurkuju Hans Pöhl, kes sel ajal oli õpetajaks Höbringis.

1883. aastal said ka osmussaarlased (holmbona) oma väikese kooli. Esimeseks õpetajaks tuli siia teine rootslaste suurmees Johan Nyman, kes enne seda oli olnud õpetajaks Paslepa seminaris. Johan Nyman töötas saarel kümme aastat kuni valimiseni Noarootsi köstriks ja kihelkonnakooli õpetajaks. Tema tegevus eestirootslaste kultuuri ja hariduselu edendamisel vajaks veel põhjalikku uurimist.

1901. aastal ehitati Riguldi tagavalda korraga kaks uut koolimaja - üks Bergsbysses (Tuksi) ja teine Roosleppa. Õppetöö Kolsves lõpetati ja Kolsve kooli nimi anti Bergsbysses ehitatud koolile. Õpetajaks kutsuti siia Vilhelm Ambros. 1921. aastal nimetati kool ametlikult Bergsby Algkooliks (Bergsby Folkskola).

Rooslepa kooli õpetajaks sai Johan Tomty. 1928. aastal sai Rooslepa Algkool (Rosleps Folkskola) esimesena kuueklassiliseks täisalgkooliks.

Eesti iseseisvuse aastatel toimus Noarootsi kihelkonna kooliüsteemis veel mitmeid muudatusi. 1919 avati Spithami kool. 1930 ehitati Pürksisse (Birkas) uus ja oma aja kohta väga moodne koolimaja. Österby kool suleti ja lapsed hakkasid käima Pürksis, siia tuli ka osa Paslepa lapsi. Samal ajal lahutati kaheks kooliks ka Sutlepa Algkool. Selle rootsikeelne osa viidi üle Nõmmküla (Klottorp) mõisa, mille hääribar oli ümber ehitatud koolimajaks. Rootsi keeles hakkas kool kandma nime Klottorps Folkskola ja ta hakkas töötama kuueklassilisena. Sutlepa ehitati uus ja moodne koolimaja. Ka Riguldi eesvald sai omale teise kooli. Selleks ehitati ümber endine mõisa viinaköök. Riguldi Algkooli (Rickul Folkskola) avamine leevendas mõnevõrra ruumikitsikust Höbringi Algkoolis, mis 1930. sai oma kuuenda klassi. Kuid sellegi poolest pidi Höbringi kool edasi jagama oma lapsi kolme eraldiseisva maja vahel.

Viimane kool, mis Noarootsi kihelkonnas avati, oli Metsküla Algkool. 1939. aastani käisid Metsküla eesti lapsed, samuti Nõva valla Kiritsa (Kervit) ja Valipa (Valp) külade lapsed Höbringi Algkoolis, mille juurde oli 1930-ndate aastate alguses loodud eestikeelne abikool. Kui 1939. aasta vallareformiga Kiritsa ja Valipa liideti Riguldi valla külge, osutus võimalikuks avada kool ka nende kaugete metsakülade tarvis. Valipa laste igapäevane koolitöö Höbringisse oli kokku 20 kilomeetrit. Metsküla koolile leiti ruumid Kiritsa Miku talust (Kervit Mikasa) ja Höbringis likvideeriti eestikeelne abikool. Kui osmussaarlased puuarmee poolt 12. juunil 1940 saarelt välja aeti, andsid nad oma kooli inventari ja suure osa õppevahenditest Metsküla koolile.

Märtsikuus 1944 lõppes rootsikeelsete koolide tegevus Noarootsis.

Märkus. Ülevaate koostamisel olen esimeste koolide osas kasutanud oma kunagise Höbringi kooli õpetajaga, nüüd juba lahkunud Carl Bleesiga 1970-ndatel aastatel peetud kirjavahetuses saadud andmeid.

"H. P--I. -- Från Nuckö. Rickul. Till ammandag jul ordnade Rickuls godsägare baron Taube liksom tidigare år en julfest åt kommunens barn i Höbringsskola. Barnen fick halsdukar, sjalar, karameller etc. i julklapp. Den lokala kören som sjöng några sånger liksom även skolans lärare fick sin del. Mycket folk hade samlats. Samtliga gladdes sig åt den högt ärade baronen och baronessans vänliga- och frikostighet samt deras medkänsla för undersåtarnas hälsa som uttrycktes genom denna glädjefulla julfest. I alla delaktigas namn vill jag framföra ett hjärtligt tack till de högt ärade givarna."

Det är inte speciellt svårt att lista ut att Hans Pöhl följer sig bakom signaturer H. P--I. Han var vid den här tiden lärare i Höbring och blev senare en förgrundsgestalt och betydelsefull folklig ledare för den estlandssvenska nationella rörelsen.

1883 fick även holmbona (från Odinsholm) en egen liten skola. Den förste läraren var en annan betydelsefull estlandssvensk storman Johan Nyman. Han hade tidigare varit lärare vid Pasleps lärarseminarium. Nyman blev kvar på ön i tio år, ända tills han valdes till klockare och lärare i Nuckö sockenskola. Hans insats som befrämjare av den estlandssvenska kulturen och utbildningen skulle behöva en grundligare undersökning.

1901 byggdes två nya skolhus i Rickul bakvelde - den ena i Bergsby och den andra i Roslep. Undervisningen i Kolsve avslutades och namnet Kolsve Skola gavs åt den nya skolan i Bergsby. Lärare här blev Vilhelm Ambros. 1921 döptes skola om till Bergsby Folkskola. I Roslep blev Johan Tomty lärare och 1928 blev Rosleps Folkskola den första sexklassiga folkskolan.

Under självständighetstiden skedde ytterligare förändringar av skolsystemet Nuckö socken. 1919 togs Spithams skola i bruk. 1930 byggde man i Birkas för den tiden mycket modern skola. Österby skola lades ned och barnen flyttade till Birkas skola - hit kom även en del barnen från Paslep. Vid samma tid delades Sutleps Folkskola upp i två delar. Dess svenska klasser fördes över till Klottorps gods härbärke som byggts om till skolhus. På svenska nämndes skolan Klottorps Folkskola och var sexklassig. I Sutlep byggdes ett nytt och modernt skolhus. Även Rickul fraavelde fick ytterligare en skola. Den inrymdes i godsets bränneri som byggts om för ändamålet. Rickul folkskola underlättade något lokalproblemen Höbringsskola vilken 1930 införde den sjätte klassen. Höbringsskola fick ändå fortsätta dela upp barnen mellan tre olika hus.

Den sista skolan som inledde i Nuckö socken var Metsaküla (Derskogs) Folkskola. Till 1939 gick Derskogs estniska barn och och barn från Kervit och Valps byar i Neve kommun i Höbringsskola, till vilken man grundat en estnisk hjälpskola i början av 1930-talet. När kommunreformen 1939 förenade Kervit och Valp med Rickul kommun visade det möjligt att starta en skola även för dessa avslägsna skogsbyar. Barnen i Valp hade en sammanlagd skolväg på 20 kilometer. Till Derskogs skola hittade man lokaler i Kervit Mikasa gård och den estniska hjälpskola i Höbring lades ned. När Odinsholmbona tvingades iväg från sin hemö av den röda armén den 12 juni 1940 skänkte de skolans inventarier och en stor del av läromedlen till Derskogs skola.

I mars 1944 avslutades de svenska skolornas verksamhet i Nuckö.

Anmärkning. Vid sammanställningen av översikten har jag ifråga om de första skolorna använt mig av uppgifter som jag fått i min brevväxling med den numer avlidne Carl Blees tidigare lärare i Höbring skola.

ARHIIVDOKUMENTE ...

Algus lk. 4

Järgmisel aastal 1869. 15. okt. hakkas köster Anton Westersten köstri eluruumis sellesama arvu lastega kooli pidama, ruumi puudumisel üks päev poistega, teine päev tüdrukutega jne ja nõnda see kestis 1873. aastani, millal köstrimaja ühe katuse alla klassituba ehitati ja mis ajast peale teda alles avalikuks, n.n. valakooliks hakati nimetama.

4) Kooli asutajad olid Noarootsi kiriku vöormünder herra Baron Ungern-Sternberg Pürksi ja kohalik kirikuõpetaja W.Girgensohn. Maja ehitamiseks andsid nemad materjali ja muud kulud, ehituse juures olid aga külamehed abiks.

5) Esimene õpetaja oli köster Anton Westersten, end. Kreis-kooli haridusega: palka maksis kiriku küla (siis omaette vald) niisama ka muud kulud. palga määr: 1/2 Hansas talu maad, 25 tiinu ja 25 rubla raha.

7) Kool oli ühe komplektiga, kolme jaoskonnaga.

8) Aastal 1880 lahkus köster-kooliõpetaja Westersten ja tema asemele hakkas ametisse köster-kooliõp. Aleksander Kibbus, end. Passlepa seminaari kasvandik. Aastal pärast 1881 hakkasid ka Võõla küla (cesti) lapsed siia kooli käima kuna nemad enne osalt Sutlepa koolis käisid, mõned ainsad ka siin, nõnda et kool sellest ajast peale kahekeelseks (peale vene keele) muutus. Aastal 1892. 8. okt. suri köster-kooliõp. A.Kibbus ja kool seisis tervel kooli-talvel õpetaja puudusel. Kevadel, 23. aprillil 1893 valiti Osmussaare kooliõpetaja, end. Passlepa seminaari kasvandik Johan Nymann köster-kooliõpetajaks ja sellest ajast peale hakkasid ka Hara küla lapsed (eestlased ja rootslased) kes enne Passlepa koolis käisid, siin käima, mis nende kooli tee poole lühemaks tegi ja nüüd oli õpilaste arv 30. ümber, pooled eestlased. On tänini kolme jaoskonnaga (klassiga).

27. nov. 1920 põles köstrimaja ühes koolitoaga, mis 1900 a. uuesti oli ümber ehitatud, pooleni maha ja kooliõp.-köster pidas ainult naaberküla lastele ruumipuudusel omas magadistoas kooli.

Et klassitoast ainult seinad olid järele jäänud, ja vald seda enam ümberehitada ei tahtnud, siis ostis kooliõpetaja seda ära, ehitas omal kulul üles ja pidas kolm aastat seal sees kooli ilma tüürita. Sügisel 1924 asus kool Võõla möisa ruumidesse, mis mittemeti soodsam ja ka tsentraalne. 1. märtsist s.a. sai õp. J.Nymann ametist vabastatud pensioni saamiseks pärast 44.a. ametipidamist ja Kristof Freiman, ministr. kooli haridus ajutiseks õpetajaks valitud.

P.s. A. 1913-1916 oli Arvid Nyman ja a. 1916-1917 Johannes Westersten kooliõpetajateks millal J.Nyman Wene ajal pensioni peal oli.

J.Nymann
end. kooliõpetaja /allkiri/.

Sutlepa kooli ajalugu

(Ärakiri f.1098, n.1, s.109, lk.294-296).

Praeguse Sutlepa algkooli algaastatest on vähe kirjalikka tõendusi järele jäänud mida tuleb seletada sellega, et tol ajal üldse väga vähe kirjutati ja loeti kirja. Ainukene mees, kes tol ajal mõistis kirjutada valdas oli Sutlepa valla kooli esimene õpetaja Gustav

NÄGRA ARKIVDOKUMENT...

Början på sid 4

Skolan samlade 15 av kyrkbyns (svenska) barn en dag i veckan. Påföljande år den 15 oktober 1969, började klockare Anton Westersten hålla skola i klockarbostaden med samma antal barn. På grund av lokalbrist bedrevs undervisning en dag med flickorna och en dag med pojkarne osv. På detta vis fortsatte man till 1873 då man byggde ett klassrum i klockarhuset. Från denna tid har skolan varit allmän och började kallas för kommunskolan.

4) Skolans grundläggare var Nuckö kyrkoföreståndare herr Baron Ungern-Sternberg och den lokale prästen W.Girgensohn. De skänkte byggnadsmaterialet och stod för övriga utgifter, hjälp vid byggandet fick man av byborna.

5) Den förste läraren var klockare Anton Westersten, han hade utbildning från distriktskolan. Kyrkobyn (då egen kommun) betalade lön samt stod för övriga utgifter. Lönens storlek var: 1/2 Hansas gårds åkrar och ängsmarker om 25 "tiin" (gammalt arealmått) och 25 rubel.

7) Skolan var uppdelad i tre avdelningar (klasser).

8) 1880 avgick klockaren-läraren från sin tjänst. Westersten efterträddes av Aleksander Kibbus, utexaminerad från Paslep lärarseminarium. 1881 kom även de estniska barnen i Bysholm till skolan. De hade tidigare, dels gått i Sutlep, dels i klockarskolan. Från denna tid blev skolan tvåspråkig (förutom ryska). Den 8 oktober 1892 dog klockaren-läraren A.Kibbus och skolan var utan lärare hela vinterterminen. Nästföljande vår, den 23 april 1893 valdes Johan Nymann som då var lärare i Odinsholm och tidigare student i Paslep seminarium, till klockarskolans lärare. I och med detta började även barnen från Harga (ester och svenskar) gå i skola här. De hade tidigare gått i Paslep skola, men nu blev deras skolväg hälften så lång. Antalet elever hade nu ökat till cirka 30, av dessa var hälften ester. Skolan har till idag tre klasser.

I en eldsvåda den 27 november 1920 brann klockargården tillsammans med det år 1900 ombyggda klassrummet till hälften ned. Efter detta höll klockaren-läraren, på grund av lokalbrist skola i sitt sovrum, men bara för grannbyns barn. Det enda som fanns kvar av klassrummet var de fyra väggarna och då den dåvarande kommunförvaltningen inte ville bygga, köpte läraren det som var kvar av huset. Han återställde sedan på egen bekostnad huset och bedrev där skola i tre år, hyresfritt. Hösten 1924 flyttade skolan till Bysholm gods, detta var på många vis fördelaktigare bl.a. genom att det låg mer centralt. Den 1 mars samma år befriades läraren J.Nyman från sin tjänst för att få pension efter 44-års tjänstgöring. Kristof Freiman med ministeriumskolans-utbildning blev vald till tillfällig lärare.

P.S. Åren 1913-1916 var Arvid Nyman och 1916-1917 var Johannes Westersten lärare. Under denna period erhöll J.Nyman pension från den ryska staten.

J.Nyman, f.d. lärare /namnteckning/

Sutleps skolas historik

(Avskrift f.1098, n.1, s.109 sid 294-296)

Endast ett fåtal skriftliga dokument finns bevarade om Sutleps folkskolas tidigaste år. Det kan förklaras med att man på den tiden varken skrev eller läste mycket. Den ende som på den tiden

Umda, kes oli oma hariduse saanud Kuuda õpetajate seminaris (valda moodustasid Suur Nõmmküla ja Sutlepa küla). Tema oli ühtlasi ka vallakirjutaja. Alguses puudus koolis igasugune raamatupidamine, sest esimene protokoll raamati on tarvitusele võetud 1874 aastal s.o. 7 aastat peale kooli asutamist, mis sündis 15. novembril 1867 a. Selle protokoll raamatu "eelseletuse" järgi, nagu seda kirjutaja nimetab, on Sutlepa uus koolimaja sisse õnnistatud praost G.Girgensoni poolt 15. nov. 1868.a. üks aasta enne uut koolimaja valmimist peeti kooli Aulepa küla Rehe-Antsu rehetas, mis oli kooliõpetaja Umda kodukohaks. Koolitöö nimetatud rehetas olla alanud samal kuupäeval 1867 aastal mil 1868 a. uus koolimaja sisse õnnistati, s.o. täpselt üks aasta peale kooli asutamist; sellega tuleb kooli asutamise ajaks lugeda 15 november 1867 a. ehk küll midagi kirjalikku selle kohta ei ole kooli arhiivis leida.

Kooli peeti kolm päeva nädalas: esimest kolm päeva rootsi ja teist kolm päeva "maa" lastega. Need õpilased, kes olid kolm talvet koolis käinud mille järel kool peeti lõpetatuks olid sunnitud "ühapäevakoolis" käima, mida peeti hakatuses pühapäeviti, püripäeviti ja laupäeviti. Kooliõpetaja ja ühtlasi ka valla kirjutaja palgaks oli talukohal tasuta pidamiseks, mille rendi väärtus arvati 28 rubla peale, 52 rubla raha 50 sülda hagu mille väärtus oli takseeritud 25 rubla peale, 2 sülda haigusi 6 rubla väärtuses. Seega oli kogupalk 111 rubla ning prii korter, missugusena tarvitas uut koolimaja.

25 augustil 1875 a. olid valla volimehed koos ja hindasid koolimaja. Selle maja ehitamiseks kinkis Rikholdi, Sutlepa ja Nõmmküla mõisade omanik, parun Taube, kes oli tol ajal ka talumaade peal kasvava metsa omanik valla koolimaja ehitamiseks 200 palki mille väärtus 200 rubla. Vald, mis seisis koos 50 veerd adra talust tegi 1150 tööpäeva, missuguseid hinnati ä 20 kop. Mõnda vähemat väljaminekut veel juure arvates oli hoone koguväärtus 647 rubla. Suur summa sel ajal!

Kooliskäimine oli sundslik sest puudujatel tuli 5 kuni 10 kopikat päevas trahvi maksta. Ka sisemine kord oli väli. Kord oli üks pois 2ks tunniks kinni jäetud õppima, millega pois ei leppinud, vaid jooksis koju; selle eest sai ta järgmisel kohtupäeval koolimajas 10 hoopu ihuuhultust. Niisugusi juhtumisi tuli tihti ette.

"Maa" lapsed käisid kolm päeva ja rootsi lapsed kolm päeva nädalas koolis. Need kes kolm talvet olid käinud, pidid peale selle iga pühapäevast käima kuni leeriajani, seda kutsuti ühapäevakooliks. Ühapäeva laste kooli käimise üle oli palju nurinat ja sellepärast otsustas kooli kohus 24 märtsil 1892 a. vabastada ühapäevalapsi kooliskäimisest suvel s.o. Jüripäevast Mihklipäevani. 27. apr. 1876 aastal oli harutusel uus kooliseadus, mis nõudis, et lapsed pidid vähemalt 5 päeva nädalas koolis käima. Sest ajast peale käivad eesti ja rootsi lapsed üheskoos 5 päeva nädalas ja ühapäevalapsed pühapäeva asemel laupäeviti. Alles hiljemini tuli igapäev hakata koolis käima ja suuremad lapsed käisid ainult iga laupäeva peale lõunat: see korraldus kestis kuni revolutsioonini 1917 a.

Wahepeal arvati kooliõpetaja palk 120 rubla peale, kuid 1891 aastal müis mõisnik koolikohala ära ja loobus sellega palga maksimisest kooliõpetajale rendi arajamise päol, mis tol ajal arvati 140 rubla peale. Sellest peale maksis vald rahas 100 rubla palka kuni korda läks kohta osta 1895 a-l valla pärisomanduseks.

Kooliõpetaja G.Umda on kirjutanud oma viimase mükuse protokoll raamatusse 2. V. 1895 a-l. Peale mõnekuulise haigust suri ta 1896.a. juunikuus.

Uueks õpetajaks sai Gustav Tomty, kes oli Passlepa kooliõpetajate seminari lõpetanud. Tema ajal sai kooli majale põlja-

var lās- och skrivkunnig var den förste läraren i Sutlepp kommun (som bestod av Klottorp och Sutlepp byar), Gustav Umda. Han hade studerat vid Kuuda lärarseminarium. Vid sidan av sin lärartjänst var han likaså kommunsekreterare. Den första tiden saknades all slags diarieföring och den första protokollboken togs inte i bruk förrän 1874, dvs sju år efter skolans grundande vilket skedde den 15 november 1867.

Enligt inledningen i protokollboken, eller "förklaringen" som den benämndes av författaren, invigdes det nya skolhuset av prost G.Girgenson den 15 november 1868. Ett år innan det nya skolhuset stod färdigt hölls skola i Dirslet i "Rehe-Ants" ria, vilket var skolläraren Umdas hem. Skolarbetet i den nämnda rian lär ha påbörjats samma datum 1867, som det nya skolhuset invigdes 1868, alltså exakt ett år efter skolans grundläggande. Därmed kan den 15 november 1867 räknas som datumet för skolans grundläggande, även om det inte finns några skriftliga källor i skolans arkiv som kan styrka detta.

Skola hölls tre dagar i veckan: de första tre på svenska och de följande tre dagarna med "landets" barn. De elever som gått tre vintrar i skolan och vars skolgång därmed var avslutad, var emellertid tvungna att delta i den sk. "endagsskolan", vilken i början hölls på söndagarna och senare på lördagarna.

Lärarens och kommunsekreterarens lön utgjordes av: fri tillgång till en gård vars avkastning antogs till 28 rubel, 52 rubel i pengar, 50 famnar ris vars värde bestämdes till 25 rubel och två famnar ved värda 6 rubel. Därmed blev hela lönen 111 rubel plus fri bostad i det nya skolhuset. På kommunstämmen den 25 augusti 1875 värderades skolans tillgångar. Ägaren av Sutlepp och Klottorp gods baron Taube som på den tiden också brukade skog på sina marker, skänkte 200 bjällkar till skolbyggnaden vilkas värde var 200 rubel. Kommunen som bestod av 50 gårdar gjorde 150 dagsverken vilka värderades ä 20 kopek. När ytterligare några små utgifter lades till, kom man upp till en summa om 647 rubel. Det var en stor summa på den tiden!

Barnen var tvungna att gå i skolan, de frånvarande fick betala 5 till 10 kopek om dagen i böter. Även skolans inre disciplin var hård, vid ett tillfälle hade en gosse fått två timmars kvarsitning, han fogade sig inte med det utan sprang hem, för att sona sitt "brott" beslutade skolans råd utdela 10 rapp. "Landets" barn liksom de svenska barnen gick i skolan tre dagar i veckan. När de gått i skolan tre vintrar måste de fortsätta i endagsskolan på söndagarna ända till konfirmationen. Mycket missnöje riktades mot endagsskolan, det beslutades därför i skolans råd den 24 mars 1893 att barnen skulle befrias från skolgång under sommarveckorna, dvs från Göransdagen till Mjckelsmäss. Den 27 april 1876 diskuterades de nya skolstadgarna, vilka föreskrev att barnen gick i skola minst fem dagar i veckan och i endagsskola på lördagarna istället för på söndagarna. Från den tiden går de estniska och de svenska barnen tillsammans i skolan fem dagar i veckan och endagsbarnen går på lördagarna istället för på söndagarna. Inte förrän senare måste barnen gå i skolan alla dagar, men de större barnen gick bara på lördagseftermiddagarna; denna ordning höll i sig till revolutionen år 1917.

Lärarens lön hade under tiden höjts till 120 rubel, men 1918 sålde godsägare skolans mark och slutade betala lärarens lön genom att han nu avstod arrendet som baronen värderat till 140 rubel. I och med detta började kommunen betala 100 rubel lön i pengar tills affärsupplåtelsen blev klar 1895 och skolan föll i kommunens ägo.

Läraren G. Umda gjorde sin sista anteckning i protokollboken den 2 maj 1895. Efter några månaders sjukdom avled han i

lik remont tehtud: suurem. aknad, uus ahi, sissekäik teise kohta, riideruum juurde ehitatud.

1912 aasta kevadel lahkus õpetaja G.Tomty ja asemele tuli Aleksander Neyman, kes oli lõpetanud Haapsalu 2 kl. Nikolai kooli, kuid pärastpoole ka mujal oma haridust täiendanud mitmesugustel kursustel.

Nooremehena toob ta kooli elusse palju uut, iseäramis õpetamise viisi ja sisemise korrast on palju uut märgata. Saksa-Vene sõja puhul oli tema sunnitud lahkuma 1915 a. lõpul. Koolitööd asus juhtima Willem Ambros, kes aga 1917 a. oli sunnitud lahkuma viletsa tervise tõttu.

Peale oktoobri revolutsiooni asus ametisse sama vallakodanik Villem Talbak lõpetades kevadel samas aastal. 1918 a. sügisel tuli ametisse õpetaja Joel Nyman, kuid lahkus veel samal aastal 3 XII 1918 asudes Vormsi saarele ametisse. Oma sõprade abil vallas pääseb Villem Talback jälle ametisse kuid lahkub kui võimude poolt seletatakse mittekompetentne olevat selle ameti peale. 1918 märtsi kuus asub ametisse õpetaja Anton Vesterberg, kuid lahkub samal kevadel. Uueks

õpetajaks saab Karl Alun, kes on lõpetanud Haapsalu 2kl. Nikolai kooli ja Österby koolis õpetajaks olnud pikemat aega. Tema tegutseb 1919-20 õpeaastal s.o. vabadussõja ajal. 1920 a. kui mitmed endised õpetajad vabanevad sõjaväest vabadussõja lõpu puhul, valib ka Sutlepa valla nõukogu uueks õpetajaks vabadussõja ohvitser leitnant Herman Timmerman kes kirjalikult selleks oma nõusoleku andis Upsala seminaris kursustel olles. See valimine ei leidnud maakonna koolivalitsuses kinnitust ja H.Timmermanil tuli tööd teha üks aasta kuna Karl Alun sai palga omale. 1921 a. sügisel sai kool neljaklassiliseks ja sellega registreeriti ametisse õpetaja H.Timmerman tagant järele. Ka 1920-21 õpeaasta palk sai nüüd K.Aluni käest tagasi nõutud ja H.Timmermanile välja makstud. Vahekord kahe õpetaja vahel paranes aegamööda ja praegu töötaks kool loodetavasti edukalt kui ei oleks kaks vahetust, enne ja pärast lõunat, ja kaks rahvust mis teeb iga klassi kahekordseks õpetajale korruga neli jaoskonda kätte andes. Kaks klassi eestlasi ja kaks klassi rootslasi.

Praegu on koolimaja üks viletsamatest kus on korterit ainult majahoidjale; mõlemad õpetajad elavad omas korteris. Uue koolimaja ehitus, mis on 7 aastat vallanõukogus päevakorral olnud ei taha edeneda vastolude tõttu külades ja mittevastutuleku tõttu ametiasutustes. Loodame et aeg parandab asja.

12. augustil 1928 a.

Herman Timmerman /allkiri/.

juni 1896. Gustav Tomty som utexaminerats från Paslepa lärarseminarium blev skolans nye lärare. Under hans Tjänstgöringstid genomgick skolhuset grundläggande reparationer. Fönstren förstorades, ny ugn installerades, ingången flyttades och ett kapprum byggdes till.

Våren 1912 slutade skolans lärare G.Tomty och hans efterträdare blev Aleksander Neyman. Neyman hade gått i den 2-åriga Nikolai-skolan i Hapsal, men senare kompletterat sin utbildning med olika kurser. Den unge Neyman tillförde skolans liv mycket nytt, hans undervisning var speciell och skolans inre disciplin ändrades. Han var dock, pga det tysk-ryska kriget tvungen att sluta mot slutet av 1915. Willem Ambros tog nu över skolans ledning men blev inte kvar länge, därför att han tvängs sluta 1917 pga vacklande hälsa.

Efter oktoberrevolutionen trädde sockenbön Villem Talbak i tjänst, han hade samma år tagit sin examen. Hösten 1918 kom Joel Nyman i tjänst, men redan samma år (3 december 1918) flyttade han till en tjänst på Ormsö. Med sina vänners hjälp blev Villem Talbak åter lärare, men måste avgå när han av myndigheterna förklarades inkompetent. I mars 1918 trädde Anton Vesterberg i tjänst, men han slutade redan samma vår. Ny lärare blev Karl Alun som gått i Hapsal 2-åriga Nikolai-skola och varit lärare i Österby en längre tid. Han arbetade läsåret 1919-20, dvs under frihetskriget. 1920, då många tidigare lärare återvände från frihetskriget, valde Sutlep kommun frihetskrigets officer löjtnant Herman Timmerman till lärare, skriftligt bifall till beslutet från sina seminariekurser i Upsala. Detta val godkändes dock inte i landskapets skolförvaltning varför H. Timmerman arbetade gratis ett helt år medan Karl Alun fick lön. Hösten 1921 blev skolan fyra-årig och med detta registrerades H.Timmerman i efterskott som skolans lärare. Även lönen från läsåret 1920-21 blev återkrävd från K.Alun och i efterskott utbetalad till H.Timmerman. Relationen mellan de två lärarna förbättrades med tiden. Även skolan skulle fungera framgångsrikt om det inte vore för två skift, på för- och eftermiddag och två nationaliteter vilket gör varje klass till dubbel och ger fyra avdelningar. Två svenska och två estniska klasser.

Skolhuset är i dåligt skick och det finns bara en lägenhet för vaktmästaren. Bägge lärarna bor därför i egna lägenheter. Den nya skolbyggnaden som varit på länscapsstyrelsens dagordning redan i sju år, trycks inte göra några framsteg på grund av motsättningar i såväl byarna som mellan myndighetens tjänstemän. Vi får hoppas allt löser sig med tiden.

12 augusti 1928

Herman Timmerman /namnteckning/

ARMAS LUIGE - 80

Armas Armas!

Kui palju meremehi oled Sa juhtinud õigel sihil kodusadamasse? Kui paljud peavad sind oma kodukandi meheks? Kui paljudele oled sa olnud hea sõber ja mõnus kaaslane? Oma loodud tuletor-nide plinkimistega oled sa juba üle poole sajandi eesti laevu ko-dusadamatesse juhtinud. Sinu hinge, tegude ja põlvnemise järgi peab Noarootsi kihelkonna rahvas Sind omaks. Soovime ühes-koos sulle head tervist ning jaksu vanas vaimus jätkamiseks.

Käre Armas!

Hur många sjöman har du inte styrt på rätt kurs till hemmahamn? Hur många är det inte som håller av dig som sin egen hembygdsman? För hur många har du inte varit en vän och trevlig ledsagare? Med dina blinkningar från fyrarna har du i över ett halvt sekel lett estniska båtar hem. Din själ, dina gärnin-gar och din härkomst gör dig till en av de våra i Nuckö. Tillsam-mans önskar vi dig god hälsa och ork att fortsätta i samma anda.

Ervin-Johan Sedman

ÕNNESOOVID LYCKÖNSKNINGAR

Paul Kuusk 29.juunil 70
Armas Luige 8.juulil 80
Arvid Kask 15.juulil 60
Juta Holst 23.juulil 50
Lars Nyblom 28.juulil 70
Karin Madiste 29.juulil 65
Lea Rebane 2.augustil 60
Bruno Hasselblatt 5.augustil 65

Annetused • Gåvor

Seltsile • för Samfund:

Johannes Ahlberg	30 RBL
Miralda Ahlberg	30 RBL
Milfred Kuuskla	800 SEK

Vormsi kirikule • för Ormsö kyrka:

Tiina Koppelmaa	20 RBL
-----------------	--------

Noarootsi mälestussämbale • för Frihetsmonument i Nuckö:

Lääne Maakonnavalitus	9000 RBL
-----------------------	----------

Töövahendeid • Redskap och hjälpmedel:

Fonden för Ormsö kyrka
Svenska Odlingens Vänner
Svenska Folkskolans Vänner
Estlandsvännerna rf
Södra Körböle Gille

Raamatuid, ajalehti, ajakirju • Böcker, tidningar, tidskrifter:

Svenska Folkskolans Vänner
Svenska Odlingens Vänner
Riksföreningen Sverigekontakt
Estlandsvännerna rf
Södra Körböle Gille
Aina Waern

AITÄH! TACK!

Ilusa ilma tõttu jäi Noarootsi päevadeks leht ilmumata ja ilmub nüüd. Andku Vormsi päevade külalised andeks, et selle tõttu lehes vähe on Vormsist kirjutatud. Loodame edaspidi nii parajal määral vihma, et toimetus Vormsi päevade ülevaatega kiiremini valmis jõuaks ja et selle juures ka põllumehele liiga ei tehtaks.

På grund av det vackra vädret publicerades inte Nuckönumret till Nucködlagar, utan kommer först nu. Vi hoppas, att Ormsödagarnas gäster förlåter oss för att tidningen innehåller så lite om Ormsö. Vi önskar få lagom mycket regn framdeles, så att redaktionen fortare blir färdig med Ormsödagarnas översikt och att inte heller bönderna blir lidande.

Toimetus palub vabandust, kui mõni tellija pole ajalehte postiga saanud. Palume meile ajalehe aadressil asjast teatada.

Redaktionen beklagar om någon prenumerant ännu inte gått sin tidning. Skriv gärna och meddela oss om saken.

Eestirootslaste Kultuuri Selts

Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Box 85, 203170 Haapsalu, EESTI/ESTLAND

Fax (+7 0142) 60 12 47, Telex 173134 ESTO SU

Annetused rublades:

arve nr.700313
Agrotööstuspanga
Haapsalu osakonnas
Annetused välisvaluutas:
arve nr.70200001
NSVL Välispanga
Eesti Vabariiklikus Pangas
(seejuures tuleb kindlasti
ära näidata, et annetused
on Eestirootslaste
Kultuuri Seltsile)

Gåvor i rubler:

konto 700313
Agroindustribankens
avdelning i Hapsal
Gåvor i utländsk valuta:
konto 70200001
i Sovietunionens
Utrikesbanks kontor
i Estland (v.g. ange
att medlen är avsedda
för Samfundet för
Estlandssvensk Kultur)

RONOR

Lomonosovi 34-19, 200001 Tallinn, EESTI/ESTLAND
telefon (+7 0142) 42 61 63

TELLIMINE: Tellimishind 1990. aastaks 6 rubla.

Tellimised saata rahakaardiga seltsi aadressil koos oma täpse postiaadressi ja märkusega "RONOR".

PRENUMERATION:

Ärgang 1990 kostar 120 SEK / 90 FIM

Adress: RONOR, c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198 00121 Helsingfors

Konto: 10066788 i Postbanken, Helsingfors

Toimetaja	Ain Sarv	Redaktör
Tõlkija	Sirje Pädam	Tolk

